

KÜRESEL SERMAYE HAREKETLERİNİN TÜRKİYE'DEKİ İŞGÜCÜ PİYASASINA ETKİSİ*

Ekrem Ersin CESUR**

ÖZET

Sermaye aracılığıyla küresel ölçekte yayılma eğiliminde olan kapitalist sistemin doğası gereği, birikim süreci zaman zaman tıkanır. Tıkanıklığın aşılması ve kapitalizmin kendini yeniden üretmesi için sistemin işleyişini sağlayan kurum, kural ve düzenlemeler dönüştürülmektedir. Bu anlamda, tıkanıklığa bağlı olarak günümüze kadar birikim rejimleri ve düzenleme tarzlarının değiştirildiği görülmüştür. Nitekim 1973 petrol krizi sonrasında da tıkanıklık, esnek birikim rejimiyle aşılmıştır.

Bu rejimde, hem teknolojik gelişmelerin hem de düzensizleştirmelerin etkisiyle meta piyasalarında rekabet artıp işgücü kutuplaşırken, mali piyasalarda da yeni araç ve yöntemler kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde, dış satıma dayalı sanayileşme politikasını benimseyen az gelişmiş ülkeler, küresel işbölümüne maliyet merkezleri olarak eklenmiş; merkezde yer alan gelişmiş ülkelerin emek yoğun üretim aşamalarını üstlenen çevresel unsurlara dönüşmüşlerdir. Maliyet merkezleri arasındaki rekabet de bir dibe doğru yarışa da başlatmış; enformel sektör yaygınlık kazanırken, çalışma koşulları giderek ağırlaşmıştır.

Bu anlamda çalışmanın amacı, sermayenin küresel dolaşım serbestisi kazandığı post-fordist dönemde, işgücü piyasalarındaki değişimi ortaya koymaktır. Türkiye ölçeğinde gerçekleştirilen çalışmada, 80 sonrası küresel ekonomiye eklenme sürecinde mali piyasalarındaki serbestleştirme ve yabancı sermayeyi çeken etkenler ile işgücü piyasasına ilişkin değişkenler incelenmiş; aralarındaki bağıntı çözümlenmiştir.

ABSTRACT

Process of capital accumulation engorges occasionally due to the nature of the capitalist system which is in tendency to expansion at global level through the capital. To remove the blockings and to reproduce of capitalism itself, foundations, rules and, regulations which ensure to run the system are transformed. In this sense, it has been seen that the accumulation regimes and the modes of regulation have been altered until today. Thus, all blockings have been removed via the flexible capital accumulation regime after the 1973 oil crisis.

In this regime, when competition increases in product markets and the labour markets are become polarized with the effect of both technological development and deregulations, new instruments and methods have employed in financial markets. In this period, underdeveloped countries which adopt export-based industrialization policy have been articulated in the global division of labour as cost center and, they have turned into the peripheral components which undertake the labour intensive production stages of developed countries. The competition between cost centers in this process has triggered the race to the bottom. Also, when informal sector gain wide currency, work conditions have gotten worse.

In this sense, the aim of study is to reveal the alteration of labour markets in post-fordist era where the freedom of movement of capital has been existed. In this study which is restricted in Turkey, liberalization of financial markets, pull factors of capital flows and, some variables of labour market has been investigated and the relationship between them explored.

* Bu çalışma, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Zeki ERDUT danışmanlığında hazırlanan "Sermaye Hareketlerinin Türkiye'de Gelir Dağılımına Etkisi" başlıklı doktora tezin-den türetilmiştir. Türk Sosyal Bilimler Derneği tarafından 23-25 Kasım 2015 tarihleri arasında düzenlenen 14. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulmuştur.

** Dr. / Kastamonu Üniversitesi Öğretim Görevlisi

KARATAHTA İş Yazıları Dergisi

Sayı: 6 / Aralık 2016 (s: 117-156)

I. Kavramsal ve Kuramsal

Çerçeve

Sermaye, doğrudan parayla nesnelleşen, metaya dönüştürülerek somutlaşan, bilgi ve teknoloji biçiminde soyutlaşan, mülkiyet hakları ile kurumsallaşan (Bourdieu, 1986: 242), sosyal sınıflar arasındaki ilişkileri düzenleyen ve böylece toplumu biçimlendiren bir güç (Nitzan ve Bichler, 2009: 2-3) olarak tanımlanır. Sermaye bir birikim süreci olarak da incelenebilir. Bu süreç, sermayenin ilk aşamada hammadde, ara mallar ve işgücü bakımından alıcı, ikinci aşamada bizzat üretim süreci ve son aşamada ürünün satıcısı niteliğine bürünmesiyle tamamlanır (Harvey, 2006: 83). Bununla birlikte, sermaye hareketlerinin genel kabul görmüş bir tanımı bulunmamaktadır. Uluslararası Para Fonu (UPF), Dünya Bankası (DB), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) gibi uluslararası kurumların metinlerinde bir tanım birliği sağlanmamıştır (Pasini, 2011: 5). Bunun kaynağında ise, sermaye hareketlerinin farklı türlerinin tanımlanmasındaki belirsizlik bulunur (UNCTAD, 1999: 100).

Bu anlamda UPF (IMF, 2006: 73) sermaye hareketlerini, ödemeler dengesi kapsamında doğrudan yatırımlar, portföy yatırımları ve diğer yatırımların bü-

tünü olarak; DB (The World Bank, 1996: 226-227) ise, ticari banka borçları, borç senetleri ve diğer özel kesim kredilerinden oluşan özel kesim borç akımları ile doğrudan yabancı yatırımlar ve portföy yatırımlarından oluşan borç dışı akımların toplamı olarak tanımlar. Anlaşılacağı üzere sermaye hareketlerini sermaye piyasasındaki akımların toplamı olarak tanımlayan DB (The World Bank, 2001:55), UPF tanımındaki diğer yatırımları borç akımları olarak değerlendirir. Buradaki farklılık, UPF'nin diğer yatırımlar kapsamına özel kesimle birlikte kamu kesimi borçlarını da dahil etmesidir. Öğretide de bir tanım birliği bulunmamasına rağmen sermaye hareketleri ödemeler dengesi kalemlerinden biri olduğundan, bir ülkenin dünyanın geri kalanıyla gerçekleştirdiği ekonomik nitelikli işlemlerle ilgili olarak değerlendirilir (Buch, Kukulenz ve Manchec, 2002: 3).

Farklı tanımlardaki ortak noktalardan hareketle sermaye hareketlerinin, gerçek veya mali varlıkların ulusal sınırları aşan alım satım işlemlerinden oluştuğu söylenebilir. Bu anlamda, bir ülkedeki varlıkların o ülkede yerleşik olmayanlar tarafından satın alınması "sermaye girişi", ülkede yerleşik kişi ve kurumların yabancı varlıklar satın alması "sermaye çıkışı", aradaki fark da

net sermaye giriş veya çıkışı olarak ifade edilir (Frank ve Bernanke, 2007: 810; OECD, 2011: 291). Sonuç olarak sermaye hareketleri, parasal değer taşıyan varlıkların, bir ülkeden bir diğerine veya ülke içinde yerleşik yabancı yatırımcılara, başka bir işleme (örneğin ithal edilen malların bedelinin satıcıya ödenmesi gibi) bağlı olmayan transferi olarak tanımlanabilir (Tur, 2000:107).

Kuşkusuz sermayenin dolaşıma girmesi, kapitalist sistemin temel hedefi olan birikimin (Weber, 1999[1905]: 45-46)doğal sonucudur. Bununla birlikte, ekonomik ve toplumsal düzenin özel mülkiyet üzerine kurulduğu (Horkheimer ve Adorno, 1995[1947]: 30) bu sistemin ayırt edici özelliği, sermayenin yaratılma biçimidir (Wallerstein, 2002[1983]: 12). Sermaye, ister gerçek üretime dayalı olarak, ister gerçek üretimden kopartılan mali sistem (Yeldan, 2006: 19) içinde yaratılsın; önemli olan sadece kar getiren metallerin üretimi (Marx, 1990[1894]: 230) ve üretim sürecine aktarılan sermayenin en kısa sürede dolaşım sürecine sokulmasıdır. Bunun için üretim organizasyonuna ilişkin yeniliklerin yanı sıra yeni mali araçların kullanılmasıyla (Ercan, 1997: 675-678) mali piyasaların gelişiminde sağlanması gerekir. Bu araçların çeşitliliği, ulus-

lararası sermaye hareketlerinin akışkanlığını artırır (Yeldan, 2006: 19). Böylece sermaye, devlet denetimindeki bankaların güdümünden çıkararak bireyler, mali kurumlar ve özel yatırım fonları tarafından yönlendirilmeye başlar ve birikimin ençoklaştırılabileceği mekâna anında hareket etme serbestisine kavuşur (UN, 2001: 1). Bu bakımdan sermaye hareketleri kavramı, aynı zamanda dış borçlanmayı yeniden düzenleyen ve az gelişmiş ülkeleri dışa bağımlı hale getiren bir araç olarak da değerlendirilebilir (Gonzales, 2002: 1). Buna rağmen, 90'lı yıllarda bu aracın kullanımı daha önceki yıllarda görülmemiş bir ölçüde artmıştır (Becker ve Noone, 2008: 175). Ancak, her ne kadar ciddi ölçüde bir artış olsa da "bırakınız yap-sınlar, bırakınız geçsinler" ilkesi ışığında yapılandırılan küresel mali sistemde, sermaye hareketleri denetimi son derece kısıtlıdır (Akyüz, 2002: 2). Bu nedenle, sermaye hareketleri sonucunda birikim, genellikle merkezde yer alan kaynak ülkede sağlanırken; çevre ülkelerde ise, bir "dibe doğru yarış" başlayacağı yönündeki endişeler de artmaktadır (Skak, 2005: 291-292).

Kuramsal bağlamda bir değerlendirme yapıldığında ise, sermaye hareketlerinin farklı biçimlerine ilişkin geliştirilmiş çe-

şitli kuramlar göze çarpmaktadır: Öncelikle, Doğrudan Yabancı Yatırımların (DYY) ne zaman, nerede ve neden ortaya çıktığını açıklayan kuramlar geliştirilmiştir (Jones ve Wren, 2006: 27). Bu kuramlardan bir kısmı, piyasa başarısızlıklarını, diğer bir kısmı ise, oligopolistik ve monopolistik avantajları DYY'nin kaynağı olarak değerlendirirken; uluslararası ticarete odaklanan kuramlar da bulunmaktadır (Nayak ve Choudhury, 2014: 2).

DYY'leri açıklayan kuramlardan ilki, ürün yaşam devreleri kuramıdır. Kuram, üretim mekânının seçiminin, faktör maliyetlerinin çözümlenmesinden daha karmaşık bir süreç olduğunun kabulüne dayanmakta ve bu seçimde, üç farklı yaşam devresinin önemli rolü olduğunu ileri sürmektedir (Jones ve Wren, 2006: 29). Buna göre, yenilik ve olgunlaşma olarak adlandırılan ilk iki aşama, faktör maliyetlerinin yüksekliğine rağmen satışın görece kolay olduğu gelişmiş ülkelerde gerçekleşir. Standartlaşma olarak adlandırılan son aşamada ise, standart hale gelip taklit edilebilirliği artan ürünün marjinal üretim ve ulaşım maliyeti, olası dış alım maliyetini aştığından, üretim az gelişmiş ülkelere kaydırılır (Vernon, 1966: 192, 196-197, 202).

İkinci kuram, Hecksher-Ohlin

faktör donanımı kuramıdır. Bir ülkenin bol miktarda sahip olduğu üretim faktörünün, kendisine maliyet avantajı sağladığını ileri süren kuram, üretim gibi dış ticaretin de bu donanımı dikkate alarak biçimlendirilmesi gerektiğini (Ohlin, 1991[1933]: 89) savunur. Buna göre, doğal kaynak yoğun ürünler ağırlıklı olarak başlayan dış satım, sırasıyla düşük nitelikli emek yoğun, sermaye yoğun ve teknoloji ve bilgi yoğun ürünlerle devam edecek (Utkulu, 2005: 12); sermaye yoğun sektörlerde uzmanlaşan merkez ülkeler de emek yoğun üretim aşamalarını çevre ülkelere taşıyacaktır (Velde, 2004: 24). Bununla birlikte Leontief (1953), gelişmiş ülkelerin sermaye yoğun malların dış satımı ve emek yoğun malların dış alımından oluşan bir dış ticaret örüntüsüne sahip olmayabileceklerini ispatlamıştır (Leontief, 1953: 343).

Üçüncü olarak oligopolistik tepki kuramı, oligopol piyasada faaliyet gösteren bir işletmenin yurtdışına yatırım yapması durumunda, piyasadaki diğer işletmelerin de rekabet güçlerini korumak için benzer yönde tepki verdikleri varsayımına dayanır (Meckl ve Schramm, 2005: 16). Kurama ismini veren oligopolistik tepki, bir işletmenin rekabet gücünü korumak veya stratejik konumu kaybetmemek için ra-

kip işletmelerin yatırım kararlarına göre "kurumsal davranış (Knickerbocker, 1973: 5)" sergilemesi olarak tanımlanır (Li ve Guisinger, 1993: 93). Bu tepki, bir yandan DYY sayısını arttırırken; öte yandan da DYY'leri çok uluslu işletmelerin küresel rekabette kullandıkları bir araç niteliğine büründürür (Yu ve Canella, 2007: 666).

Kaynağını Coase'nin (1937) piyasadaki işlem maliyetlerinin çeşitli faaliyetlerin içselleştirilmesi sonucunu doğurduğunu (Coase, 1937: 390-91) savunan çalışmasından alan içselleştirme kuramı ise, aksak rekabet piyasasında faaliyet gösteren işletmelerin, piyasa başarısızlıkları ve yüksek işlem maliyetlerine karşı bir alternatif oluşturma amacıyla piyasada gerçekleşen faaliyetleri denetim ve mülkiyetlerine alarak içselleştirdiklerini; maliyet avantajı söz konusu olduğunda da içselleştirmenin ulusal sınırlar dışında gerçekleştiğini ileri sürmektedir (Buckley ve Casson, 1976: 32-33; Buckley, 1988: 181-82; Buckley ve Casson, 1998: 32; Casson, 1992: 4, 26).

DYY'leri açıklayan son kuram, oligopolistik tepki ve içselleştirme kuramlarının bir derlemesi olan (Aslanoğlu, 2008: 89-90) eklektik paradigmadır. Buna göre DYY kararı, bir işletmenin, farklı bir ülkedeki işletmeler karşı-

sında rekabet gücüne (mülkiyet avantajı), söz konusu mekânın, işletmenin mülkiyet avantajını da güçlendiren mutlak ve/veya görece çekiciliğine (konum avantajı) ve o ülkede üretim yapmanın marjinal getirisi dış satımın marjinal getirisinden yüksekliğine (içselleştirme avantajı) bağlıdır (Dunning ve Dilyard, 1999: 12). Bu avantajlara, herhangi bir değişim halinde işletmelerin stratejik tepkilerinin ne olacağının ortaya koyulması amacıyla (Dunning, 2001: 178) üretim ile yönetim stratejisi arasındaki uyum da eklenmiştir (Dunning, 1993: 76, 79-80). Bu eklemeye rağmen eklektik paradigma, bir adet ürün üzerinden varsayımlar geliştirmesi bağlamında mikroekonomik ve sektörel çözümlenmeye dayalı sınırları; belirtilen avantajların nasıl hesaplanacağına ve yurtiçi ve yurtdışı üretime ilişkin karşılaştırmalı maliyetlere yer vermemesi nedeniyle eleştirilmiştir (Kojima, 1982: 11-12)

Portföy yatırımlarına ilişkin olarak ise, Markowitz (1953) tarafından ortaya konan modern portföy kuramı, geleneksel kabullerin ötesine geçilmesini sağlamıştır. Riskin elde edilen portföy sayısına bağlı olarak çeşitlendirildiğini öne süren klasik portföy kuramına karşı geliştirilen bu kuramda, riskin tam anlamıyla çeşitlendirilmesinin, portföy sayı-

sının yanı sıra oluşturulan portföyün farklı sektörlerden işletmeleri kapsamı durumunda olası olacağı ileri sürülmüştür. Bu anlamda, portföye dahil edilen bir menkul kıymetin, diğer menkul kıymetlerle ilişkisi değerlendirilerek, yatırım kararı verilir.

II. Sermaye Hareketlerinin Gereklere ve Türkiye'ye Yönelen Yabancı Sermaye

Sermaye hareketlerinin kaynağında birikim zorunluluğu bulunmaktadır. Bir önceki dönemde ulusal sınırlar içinde biriken sermaye, post fordist dönemde kapitalist faaliyetin daha fazla geliştiği mekânlara yönelmiş; bu yönelim de sermayeye hareket serbestisi tanınmasıyla sonuçlanmıştır (Harvey, 2004: 28). Bununla birlikte, sermayenin bu serbestisi içinde hangi mekâna yöneleceğini belirlemek oldukça güçtür. İlk olarak kaynak ülkenin uygun olmayan ve/veya hedef ülkenin uygun koşullarının etkili olduğu (Leape, 1999: 125) söylenebilir. Bu bağlamda, sermaye hareketlerini de itici-çekici etkenler kuramı ile açıklamak yerinde olacaktır (Ahmed, Arezki ve Funke, 2005: 5). Kuram, sermaye hareketlerinin kaynağında, kaynak ülkede itici ve hedef ülkede çekici etkenlerin bulunduğu varsayımına dayanır (Yörükoğlu ve Çufadar, 2008: 467). İtici etkenler, sermayenin

oluşturduğu mekândaki getiri oranının düşüklüğünü; çekici etkenler, yatırım ikliminin iyileştirilmesine yönelik düzenlemeleri yansıtır (Muhanga ve Soteli, 2008: 430). Bu anlamda, itici etkenler sermaye çıkışına neden olan; çekici etkenler, sermaye girişi sağlayan (Çulha, 2006: 13-14) değişkenlerdir.

A. İtici Etkenler

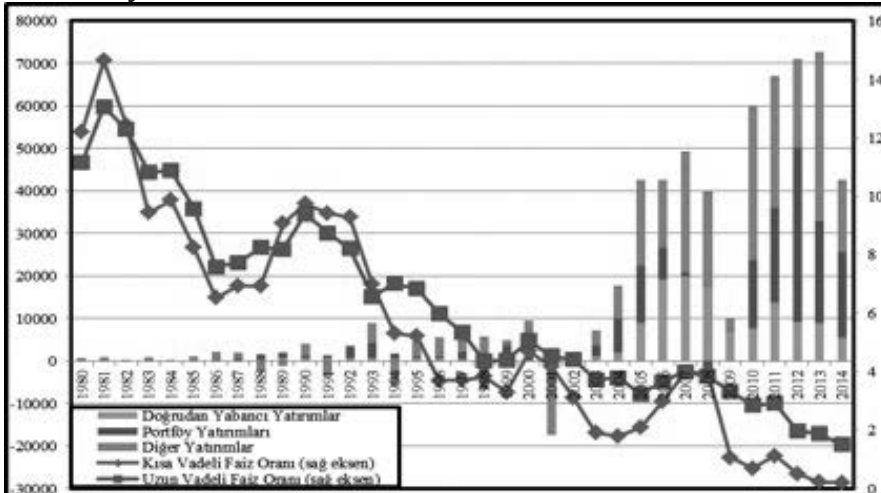
İtici etkenler, sermaye hareketlerini yönlendiren küresel ölçekli mali koşullardır (Bruno ve Shin, 2013: 2). Bu koşullar, genellikle varlıklı ülkelere yoksul ülkelere yönelen sermaye hareketlerini açıklamakta ve yoksul ülkenin üzerinde etkin olmadığı değişkenler (Calvo, Leiderman ve Reinhart, 1996: 25) olarak tanımlanmaktadır. Başta uluslararası faiz oranı olmak üzere pek çok değişken, itici etkenler kapsamında değerlendirilse (Alfaro, Kalemli Özcan, Volosovych, 2008: 348) de bir kesinlikten söz edilemez; çünkü bu değişkenler sermaye hareketinin biçim ve niteliğine göre çeşitlenmektedir (Hernández, Mellado, Valdés, 2001: 5). Yine de DB'nin (WB, 2014: 121) kabulünden hareketle, itici etkenler (i) uluslararası faiz oranı, (ii) yatırımın getirileri, (iii) gelirin yaratılmasındaki yapısal değişim ve (iv) ekonomik çevrim olarak dört başlıkta toplanabilir.

1. Uluslararası Faiz Oranı

Uluslararası faiz oranı, yatırım ve borçlanmanın fırsat maliyetini belirleyen (Magud, 2011: 32) bir değişkendir. Calvo, vd. (1996: 126) uluslararası faiz oranındaki düşüşün, özellikle yükselen piyasa ekonomilerine yönelik yabancı sermayeyi arttıracığını ve böylece bu ülkelerin ekonomik koşullarında "geçici" bir iyileşme sağlanabileceğini ileri sürmüşlerdir. Agenor (1998: 40) ise, bu ülkelere yönelik sermayenin geri çıktığında neden olabileceği uzun erimli daralmaya dikkat çekmiştir. Her durumda, sermaye hareketleri ve uluslararası faiz oranı arasında bir bağıntı kurulmuştur (Claessens, Oks, Polastri, 2000: 332). Farklı görüşlerin ortaya çıkışında, uluslararası faiz oranı olarak hangi değişkenin kabul edileceğine ilişkin bir

uzlaşma bulunmamasının da etkili olduğu söylenebilir. Bu anlamda, ABD faiz oranı; Libor; ABD faiz oranı ile Libor arasındaki fark; ABD, Avro Bölgesi (merkez ülkeler) ve Japonya devlet tahvili faiz oranı ortalaması ile Avrupa Merkez Bankası repo oranı ve Amerikan Merkez Bankası hedef faiz oranı farkı gibi beş farklı değişken uluslararası faiz oranı olarak kabul edilmektedir. Çalışmada, kapsayıcı bir değerlendirme yapabilmek amacıyla ABD, Avro Bölgesi'ndeki merkez ülkeler (Almanya, Avusturya, Belçika, Fransa, Finlandiya, Hollanda) (Saka, Fuertes ve Kalotychou, 2015: 171) ve Japonya'da geçerli olan kısa (3 aylık hazine bonosu) ve uzun vadeli (10 yıllık devlet tahvili) faiz oranlarının ortalaması, uluslararası faiz oranı olarak kabul edilmiştir.

Şekil 1: Uluslararası Faiz Oranı ve Türkiye'ye Yönelen Sermaye Hareketleri

Kaynak: OECD, OECD StatExtracts; TCMB, EVDS.(2014 verileri geçicidir.)

Şekil 1'de görüldüğü üzere, Türkiye'ye yönelen sermaye hareketleri ile uluslararası faiz oranı arasında ters yönlü bir bağıntı bulunmaktadır. Bu örüntüyü pek çok az gelişmiş ülkede gözlemlemek olasıdır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken konu, az gelişmiş ülkelerin yabancı sermayenin tersine yönelişi karşısındaki kırılğanlıkları ve buna bağlı ortaya çıkan krizlerdir. Üstelik Türkiye'nin son 35 yıllık deneyiminde de görüleceği gibi sermaye girişlerinin sürdürülebilirliği de bulunmamaktadır (Fernandez-Arias, 1994: 36). Bunlar daha çok kısa vadeli ve spekülatif nitelikli sermaye hareketleridir (Yeldan, 2006: 20).

Burada yer verilen bağıntı ve ortaya çıkan örüntünün sadece Türkiye özelinde gerçekleştiği düşünülemez. Örneğin, uluslararası faiz oranınının 90'lardaki düşüşünde, Filipinler, Malezya, Endonezya, Tayland ve Güney Kore'ye büyük çaplı sermaye girişleri olmuştur (Senatla, 2003: 14). Ancak 1997 Asya krizindeki tersine yönelim, bu ülkeleri krizden en çok etkilenenler sınıfına sokmuştur (Bustelo, 2004: 6). 2000 yılında başlayan yeni düşüş eğilimi (Suttle, vd., 2011: 1) ise, küresel mali krizle sonuçlanmıştır.

Yerel, bölgesel ve küresel ölçekte, sermaye girişlerinin olumsuz etkilerini önlemeye yönelik

olarak, Herring ve Marston (1977: 1) tarafından sterilizasyon politikası önerilmiştir. Bu anlamda, döviz ve para piyasasına eş anlı müdahale ile sağlanan rezerv birikimi, bir ölçüde ani sermaye çıkışı için bir güvence oluşturabilir (Eren, 2004: 400; Acar Baylaylar, 2011: 20). Bununla birlikte, ulusal faiz oranını arttıran (Reinhart ve Reinhart, 1998: 6-7) bu politika, sermaye girişlerini daha da hızlandırdığı gibi iç borcu ve mali açığı da yükseltmektedir (Buscaglia, 2003: 12).

2. Yatırımın Getirileri

Sermayenin marjinal verimliliği olarak tanımlanan (Bocutoğlu ve Berber, 2012: 197) yatırımın getirileri, sermaye hareketlerini etkileyen (Schoeman, vd., 2000: 237) ikinci değişkendir. Sermayenin marjinal verimliliğinin, uluslararası faiz oranından daha düşük seyretmesi, ilgili ülkeden sermaye çıkışı yaşanmasına neden olmaktadır (Eren, 2004: 231). Gelişmiş ve az gelişmiş ülkelere emek başına düşen sermaye miktarı bağlamında bir ayrıma tabi tutan Ghose (2004: 1), tasarruf bolluğu yaşayan gelişmiş ülkelerde emek başına düşen sermaye miktarının yüksek, yatırımın getirilerinin ise görece az olduğunu öne sürmektedir. Bu bakımdan, tam tersi durumun geçerli olduğu az gelişmiş ülkeler

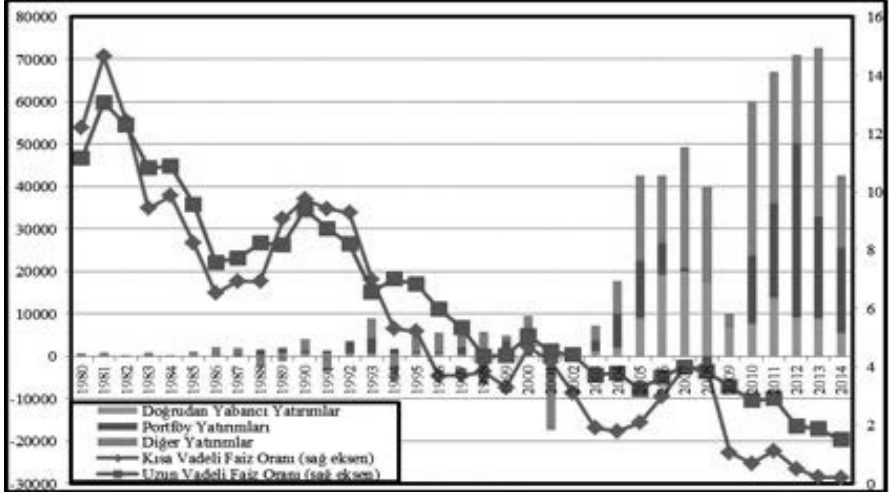
ve yükselen piyasa ekonomileri, gelişmiş ülkelerdeki tasarruf sahipleri için karlı olanaklar sunan mekânlar olarak ortaya çıkar. Bu anlamda, yatırımın getiri oranı sermayeyi az gelişmiş ülkelere yönlendiren bir itici etken olarak değerlendirilmektedir (Ghosh, vd., 2012: 7).

Bununla birlikte, yatırımın getirisine ilişkin genel kabul gören bir ölçüt bulunmaması nicel çözümlemeyi güçleştirmektedir. Bazı araştırmalarda köken ve ev sahibi ülke arasındaki faiz oranları farklılıkları kullanılmıştır. Ancak, faiz oranı yatırımın gerçek getiri oranını yansıtmadığından (Higgins, Hysenbegasi ve Pozo, 2004: 407) çalışmada bu yöntem benimsenmemiştir. Bunun yerine, yatırımın getirileri ile sermayenin marjinal verimliliği eşitliğinin kabulünden hareketle, gelişmiş ülkelerdeki (uluslararası faiz oranı hesabında dikkate alınan ülkeler) kişi başına gerçek Gayri safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) verileri kullanılmıştır. Ölçümde, verilerin tersinin logaritması alınmıştır. Bu yöntem, gelişmiş ülkelerde yatırımın getiri oranının az olduğu ve bu ülkelerdeki tasarruf sahipleri yatırımın getiri oranının görece yüksek olduğu az gelişmiş ülkelere yöneldiği varsayımına dayanır (Asiedu, 2002: 110-111).

Şekil 2'de gelişmiş ülkelerde yatırımın getirilerindeki azal-

maya karşın Türkiye'ye yönelen yabancı sermayenin arttığı görülmektedir. Özellikle 2001 krizi sonrası aradaki fark ciddi biçimde açılmıştır. Bu dönemde, Türkiye'ye yönelen sermaye hareketlerindeki artışta, sadece gelişmiş ülkelerde yatırımın getirilerindeki keskin düşüşün yanında mali sistemde yabancı sermaye açısından "uygun" düzenlemelerin yapılması da etkilidir. Denetimin azaltılmasını da içeren bu düzenlemelerin bir sonucu olarak, spekülatif nitelikli ve kısa vadeli sermayeye maruz kalınır. Bu bakımdan, gelişmiş ülkeler yatırım getirilerindeki azalmayı bir biçimde bertaraf ederken, "diğerleri" kendileri açısından oldukça maliyetli bir sürecin içine girerler (Akyüz ve Cornford, 1999: 2). Dolayısıyla sermaye hareketlerinin, gelişmiş ülkelerdeki birikim sorununu "diğerlerine" aktarma işlevi gördüğü (UN, 2013: 6) söylenebilir. Mali kalkınmada, az gelişmiş ülkeleri yabancı sermayeye bağımlı hale getiren küresel mali mimarinin kriz çıkarma eğiliminin yüksek olduğundan hareketle sürdürülebilirliği tartışmaya açılmıştır (Shelburne, 2010: 22). Bununla birlikte, bu tartışmalardan "sisteme ilişkin topyekûn bir sorgulama yapılması" gibi bir sonuç çıkmamış; daha çok sorunların aktarımına meşru bir kılıf bulmaya odaklanılmıştır. Bu

Şekil 2: Yatırımın Getirileri ve Türkiye'ye Yönelen Sermaye Hareketleri

Kaynak: UNCTAD, UNCTADStat; TCMB, EVDS. (2014 verileri geçicidir.)

anlamda UPF (2011: 16), yatırım getirileri ile risk algısı arasında bir ilişki kurulmasını salık vermiş; risk algısının oluştuğu durumlarda yatırım getirileri azalsa bile sermayenin gelişmiş ülke sınırları içinde değerlendirilmesinin daha doğru olacağı ileri sürülmüştür (Jevcak, Setzer ve Suardi, 2010: 18).

3. Gelirin Yaratılmasında Yapısal Değişim

Yapısal değişim, ekonomik yapının verimlilik seviyesi düşük geleneksel gelir getirici faaliyetlerden (tarım), verimliliğin daha yüksek olduğu modern gelir getirici faaliyetlere (imalat ve hizmetler) doğru evrilmesini ifade eder (UNIDO, 2012: 4). Konuya ilişkin olarak Fisher (1935) ve Clark (1957) tarafından geliştirilen üç

sektör kuramı, kapitalist gelişme sürecinde sektör paylarının sırasıyla tarım, imalat ve hizmetler sektörleri lehine değişeceği ve buna bağlı olarak kişi başına gelirin artacağı varsayımına dayanmaktadır. Sektörel gelişimin kesin olarak bu biçimde gerçekleşeceğini söyleyebilmek olası değildir. Örneğin, tarım payındaki azalmaya karşın imalat sanayinin gelişmediği; bununla birlikte aynı süreçte hizmetler sektörünün geliştiği örneklerle rastlanabilmektedir (Carmignani ve Mandeville, 2010: 1). Bunun yanı sıra, imalat sanayii gelişse bile imalata dayalı işlerin ulusal gelir içindeki payı da düşebilir. Sanayiden sıyrılma olarak tanımlanan bu durum, özellikle çevre işgücü açısından sosyal maliyeti yüksek bir dönüşüm olarak değer-

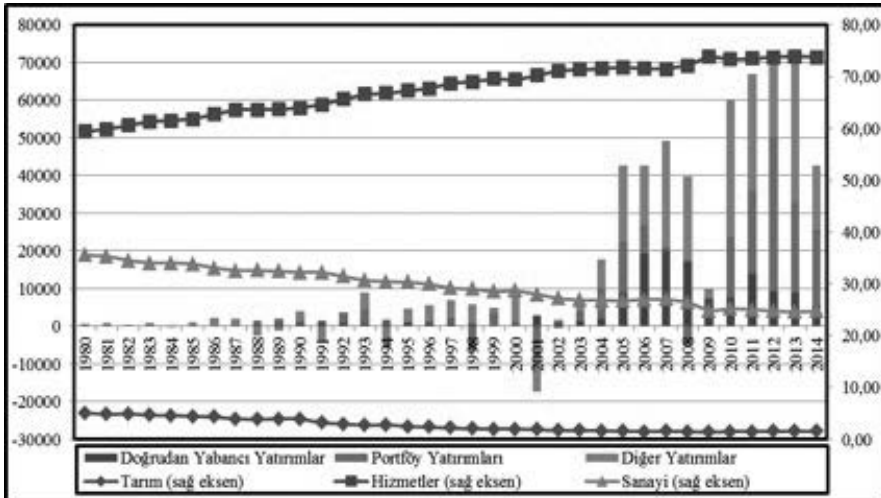
lendirilmektedir (CEC, 2003: 7-8). Benzer biçimde Lewis'in (1954) dual ekonomi modeli, az gelişmiş ülkelerde geleneksel (tarım) ve modern (imalat) sektörler arasında verimlilik farkı bulunduğu; bu anlamda, az gelişmiş ülkelerin modern sektörler yöneltmelerinin "doğru" olacağı varsayımına dayanır. Dolayısıyla az gelişmiş ülkeler, teknoloji transferi aracılığıyla yapısal değişimi gerçekleştirmeli; yabancı sermayeyi çekecek düzenlemeler gerçekleştirmeli ve küresel mali piyasalarla bütünleşmelidirler. Ancak, böyle bir dönüşümün Latin Amerika ve Sahra-altı Afrika örneklerinde ekonomik büyümeyi arttırmak yerine, azalttığı görülmüştür (McMillan ve Rodrik, 2011: 49-50).

Hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkelerde sektörlerin kat-

kı payları değişmiştir. Bununla birlikte, bu ülke gruplarında kullanılan yöntemler ve ulaşılan sonuçlar birbirinden çok farklıdır. Bu süreçte gelişmiş ülkeler üretim aşamalarını dışsallaştırarak, az gelişmiş ülkelere yönelmişlerdir (UNCTAD, 2004: 30-31). Bu ülkelerde özellikle sanayiden sıyrılmayla birlikte sermaye çıkışı hızlanmıştır (Taylor ve Sarno, 1997: 466). Bu anlamda, gelirin yaratılmasında yapısal değişim, bir itici etken haline gelmiştir. Ancak az gelişmiş ülkelerde daha farklı bir durum söz konusudur. Bu ülkelerde de sanayi üretimi azalmaktadır; ancak bunun nedeni, kalkınmanın farklı aşamalarının yaşanması değil; imalatın enformel sektöre kaydırılmasıdır (Singh, 2007: 12).

Gerekçe, biçim ve etkilerine

Şekil 3: Sektör Payları ve Türkiye'ye Yönelen Sermaye Hareketleri

Kaynak: WB, World Development Indicators; TCMB, EVDS. (2014 verileri geçicidir.)

yönelik farklı görüşlerle birlikte, gelirin yaratılmasında yapısal değişim 70'lerde başlamış ve günümüze değin sürmüştür. İçeriğinin anlaşılabilmesi için bu süreçte GSYİH'nin yapısal dinamikleri incelenmelidir. GSYİH'nin ekonomik faaliyete göre dağılımı, bu incelemeye olanak verir (Akaev, vd., 2009: 280). Şekil 3'te gelişmiş ülkelerde sektörlerin GSYİH'ye katkıları ile Türkiye'ye sermaye girişlerinin 1980'den günümüze izlediği seyir ve aralarındaki bağıntı görülmektedir.

Şekil 3'ten anlaşılacağı üzere, 1980'den günümüze kadar geçen sürede gelişmiş ülkelerde tarım ve sanayinin ulusal gelir içindeki payı gittikçe azalırken, hizmetler sektörünün ağırlığı artmıştır. Bu artışta ticaret, mali hizmetler ve banka hizmetleri gibi kalemlerin önemli rol oynadığı açıktır. Aynı dönemde, Türkiye'ye yönelen sermaye hareketlerinde de bir artış görülmektedir. Bu anlamda, gelişmiş ülkelere sermaye çıkışları ile hizmetler sektörünün yarattığı katma değer arasında doğru, tarım ve sanayi sektörlerinin yarattıkları katma değer arasında ise, ters yönlü bir bağıntı bulunmaktadır.

4. Ekonomik Çevrim

Ekonomik çevrim, bir ekonomide gelir getiren faaliyetlerin hacmi veri kabul edildiğinde,

bu seviyenin üstünde ve altında kalan dönemleri içeren (genişleme ve daralma çevrimleri) süreç olarak tanımlanır (HM Treasury, 2006: 3). Genellikle gerçek GSYİH'deki artışı simgeleyen genişleme çevriminde "zirveye" ulaşılmasının ardından başlayan daralma çevrimi, "dip" noktası görülene değin sürer. Bir dönemin GSYİH'deki azalışı simgeleyen daralma çevrimi olarak tanımlanabilmesi için ise, gerçek GSYİH'de en az iki çeyrek dönem üst üste düşüş yaşanması gerekir (RBI, 2008: 4). Genişleme çevrimine giren bir ekonomide, yatırımlar daha çok ulusal sınırlar içinde gerçekleştirilirken; daralma çevriminde ise, sermaye daha kârlı mekân arayışına girmektedir (Bayangos ve Jansen, 2009:6).

Bu bağlamda, daralma çevrimine giren ekonomilerde mali araçlar üzerinde oluşan baskı (Cali, Massa ve Velde, 2008:16) ve faiz oranlarındaki düşüşün yatırım yapma çekiciliğini azaltması (Jevčák, Setzer ve Suardi, 2010: 8), sermaye çıkışlarını arttıracaktır (Kenen, 2001: 13). Her ne kadar bu durum az gelişmiş ülkeler tarafından fırsat olarak görülse de yabancı sermayenin tersine yönelim riskinin sürekli olarak var olduğu unutulmamalıdır (Montiel, 1998: 11). Bu noktada Akyüz (2008: 15, 16), az gelişmiş ülkelere sermaye girişinin bu ülkelere

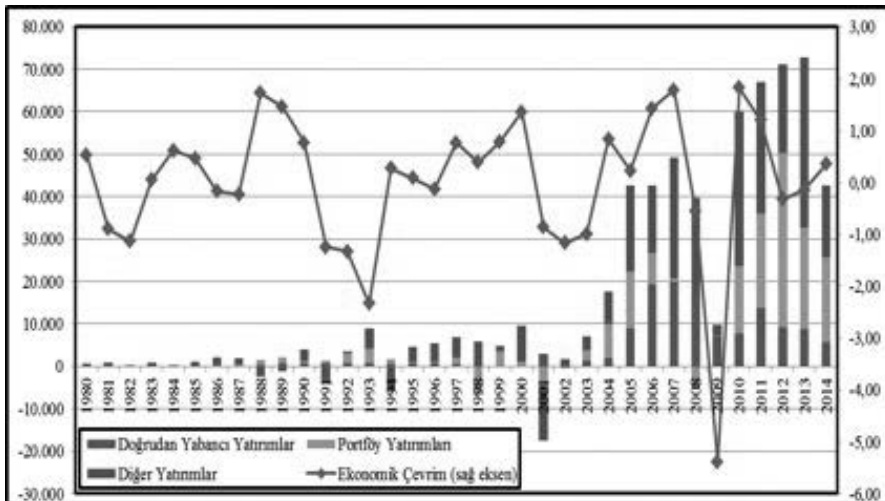
rin ekonomik yapısından ziyade gelişmiş ülkelerde yaşanan durgunluklarla ilgili olduğuna dikkat çekmektedir. Kuşkusuz çevrim tersine döndüğünde, yabancı sermaye güdümünde kalkınmaya çabalayan az gelişmiş ülkelerde istikrarsızlık baş gösterir (Pont, 2011: 84-85). Bu bağlamda, gelişmiş ülkelerde gelir getiren faaliyetlerin hacminin azalması durumunda sermayenin ulusal sınırlar dışında değerlendirildiği; tersi durumunda ise, iç fırsatlara yöneldiği sonucuna ulaşılır (Jeanne ve Micu, 2002: 6).

Ekonomik çevrimin niteliğini belirlemek GSYİH'deki değişime bağlı olduğundan (Dimitz, 2001: 7), ekonomik çevrim ile sermaye hareketleri arasındaki ilişkiyi açıklayan nicel çözümlenelerde GSYİH açıklayıcı değişken olarak

kullanılmaktadır (Branca ve Lahet, 2008: 7). Ölçümde, Hodrick-Prescott filtresi aracılığıyla mevsimsel etkilerden arındırılarak, eğilim ve çevrim bileşenlerine ayrılan GSYİH artış oranları ortalamasından oluşturulan seri kullanılmıştır. Bu bağlamda Şekil 4, ekonomik çevrim ile Türkiye'ye yönelik sermaye hareketleri arasındaki bağıntıyı göstermektedir.

Şekil 4'e göre, gelişmiş ülkeler genişleme çevrimine girdiğinde, Türkiye'ye sermaye girişi artarken; daralma çevriminde ise, sermaye çıkışı yaşanmaktadır. Bu bakımdan, az gelişmiş ülkeler ile yükselen piyasa ekonomileri, gelişmiş ülkelerdeki ekonomik çevrimlere bağımlı hale gelmektedirler. Mali piyasaların serbestleştirildiği küreselleşme sürecinde, oluşan bağımlılığın

Şekil 4: Ekonomik Çevrim ve Türkiye'ye Sermaye Girişi

Kaynak: WB, World Development Indicators; TCMB, EVDS. (2014 verileri geçicidir.)

doğal sonucu olarak, istikrarsız bir yapı oluşur (Boratav ve Yel- dan, 2006: 5). Bunun nedeni, dış dalgalanmalar kaynaklı istikrar- sızlığı ortadan kaldıracak araç- lardan yoksun olan az gelişmiş ülkelerin, ani sermaye giriş ve/ veya çıkışlarına maruz kalmala- rıdır (Caporale ve Girardi, 2012: 1). Genellikle bir genişleme çevrimi- nin "zirveye" ulaşmasının ardın- dan, çoğunlukla büyük bir krizle sonuçlanan bir daralma çevrimi- nin başladığı böyle bir yapıda, az gelişmiş ülkeler sermaye çıkışı ile bir anda krize girebilirler. Üstelik bu krizler, özellikle türev ürün- lerin etkisi ile küresel ölçekli bir soruna dönüşür (ILO, 2010: 2). Her ne kadar krizin etkileri öncelikle mali piyasalarda kendini gösterse de çok geçmeden gerçek sektör üzerinde bir baskı oluşmakta ve işsizlik artışı yaşanmaktadır (UN, 2012: 13). Bu noktada, UPF'nin (2010: 6) az gelişmiş ülkeler ve yükselen piyasa ekonomilerine iç istemi canlandırmalarını bir çözüm olarak sunması, oldukça dikkat çekicidir. Ancak esas so- run, ekonomik büyümenin dış kaynak hareketlerine bağımlı hale gelmesi ve bu bağımlılığın ekonomik yapıda yarattığı kırıl- ganlıktır (Taymaz, Voyvoda ve Yılmaz, 2011: 39).

B. Çekici Etkenler

Sermaye girişi yaşanan ül-

kedeki ekonomik, sosyal, siyasi, hukuki ve kurumsal düzenleme- lerin bir yansıması olan (Fratzsc- her, 2011: 22) çekici etkenler, ül- keye özgü koşullardır (Taylor ve Sarno, 1997: 422). Çekici etkenler, ülkenin sermaye gereksinimi, faiz oranı, döviz kuru rejimi, men- kul kıymet fiyatları, dışa açıklığı ve makroekonomik istikrarı gibi mali (Ghosh, vd., 2012: 5) ve işgü- cü maliyetleri gibi gerçek nitelikli (Collyns, vd., 2013: 6) değişken- lerdir. Bu bileşimin, sermaye ha- reketlerinin türünü, yönelimini, hacmini ve oynaklığını açıkladığı kabul edilir (Demir, 2006: 7).

Çekici etkenlerin, ülkeye ya- bancı sermaye girişinin yanı sıra bu kaynağın ülkede kalacağı yö- nüdeki görüşler (Hernandez ve Rudolph, 1997: 262), az geli- şmiş ülkeler arasında bir rekabet başlamasına kaynaklık etmiştir. Böyle bir rekabet içinde, yabancı sermaye bir az gelişmiş ülkeden bir diğerine "rahatlıkla" geçebi- lirken, ani tersine yönelim nede- niyle az gelişmiş ülkelerin krize girme olasılığı yükselir (Ramos, 2012: 14). Yabancı sermayenin bu "rahatlığı", küresel mali mimari- nin az gelişmiş ülkeleri yabancı sermayeyi çekecek düzenleme- ler yapmaya zorlamasından ve bu düzenlemelerin genelde dene- timlerin azaltılmasını içermesin- den kaynaklanmaktadır (García, 2004: 3).

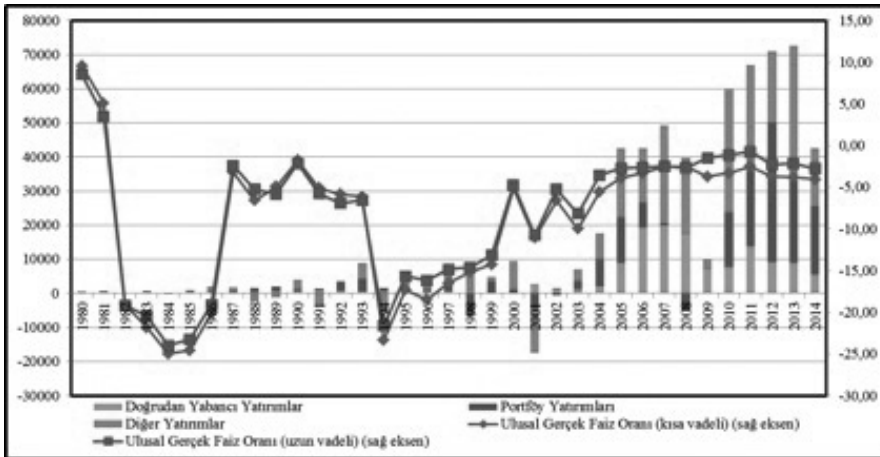
1. Ulusal Faiz Oranı

Çekici faktörler, farklı mekânların yatırım fırsatları açısından karşılaştırılmasına olanak sağlayan unsurlar olarak değerlendirilir. Ulusal faiz oranı da bu karşılaştırmaya olanak sağlayan unsurların başında gelmekte ve yabancı sermaye girişlerini arttırmaktadır (IMF, 2011: 16; Kandil, 2005: 134). Ulusal faiz oranı artan ekonomilerde, sermaye girişlerinin de artışı doğal kabul edilirken (Agenor, 1998: 46); yurtiçi faiz oranının düşmesi durumunda, sermaye çıkışlarının yaşanacağı beklenir (Bird ve Rajan, 2001: 902). Bu nedenle, az gelişmiş ülkelere sıkı maliye politikaları gibi faiz üzerinde baskı arttırıcı uygulamalardan kaçınmaları salık verilir (Fernández-Arias ve Montiel, 1996: 69). Ancak, ulusal

faiz oranındaki artışın daha çok kısa vadeli sermaye hareketlerini çektiği (Ergüneş, 2010: 12) unutulmamalıdır.

Türkiye'ye yönelen sermaye hareketlerini açıklamada ulusal faiz oranı başta gelen çekici etkenlerden biri olarak değerlendirilir. Ulusal faiz oranı arttığında sermaye girişleri artarken; azalması durumunda ise, sermaye çıkışı başlar (Pazarlıoğlu ve Gülay, 2007: 19). Şekil 5'te Türkiye'ye yönelen sermaye hareketleri ile ulusal faiz oranı arasındaki bağlantı gösterilmektedir. Ölçümde, ulusal faiz oranı olarak 3 ay vadeli gerçek mevduat faiz oranı ile uluslararası faiz oranı arasındaki fark kullanılmıştır (Warnock ve Caccac Warnock, 2006: 19). Nominal faiz oranı enflasyonun etkisinden arındırılarak, gerçek

Şekil 5: Ulusal Gerçek Faiz Oranı ve Türkiye'ye Sermaye Girişi

Kaynak: WB, World Development Indicators; ILO, Laborsta; TÜİK. (2014 verileri geçicidir.)

faiz oranı serisi elde edilmiştir. Bu işlem için $((1+\text{gerçek faiz oranı}) / (1+\text{enflasyon oranı})) - 1$ denklemi kullanılmıştır. Daha sonra ise, kısa ve uzun vadeli uluslararası faiz oranları serileri ile farklar alınarak, ilgili seri elde edilmiştir.

Şekil 5'te de görüldüğü üzere, her ne kadar ulusal faiz oranındaki artış ile birlikte yabancı sermaye çekilebilse de Türkiye'de ticari ve mali serbesti ile piyasaların uluslararası sermaye hareketlerine açılması, mali sistemin yeterince olgunlaşmaması ve yasal mevzuatın tamamlanmamış olması nedeniyle, gerçek ve mali ekonomi arasındaki bağ kopartıp, ülkeyi spekülasyon sermaye girişlerine maruz bırakması bakımından (Yeldan, 2004: 11-12), kaygı ve eleştirilerin artışını beraberinde getirmiştir. Bu anlamda, az gelişmiş ülkeler faiz oranlarını arttırarak dış kaynak sağlasalar bile aynı zamanda yabancı yatırımcılara risklerini çeşitlendirebilecekleri yeni fırsat alanları yaratmaktadırlar. Sermaye hareketlerine serbesti tanınan bir piyasada, para ve kur politikası üzerinde belirleyici olunamaması, bu ülkelerin tam anlamıyla spekülasyon için uygun mekanlar haline gelmelerine neden olur. Olası bir tersine yönelimle baş gösterecek krizi aşmak için alınan önlemlerle yeniden yabancı sermaye çekilmeye ça-

lışılacak olması, içinden çıkılması oldukça güç bir kısır döngüyü ortaya koyar. Spekülasyon saldırılarına açık ve dış şoklara karşı kırılğan az gelişmiş ülkeler, dışa bağımlılıktan kurtulmadıkları takdirde bu kısır döngünün içinden çıkmaları da en azından yakın gelecekte beklenmemektedir (Intal, Pontines ve Mojica, 2001: 5-7).

2. İşgücü Maliyetleri

Bir ülkeye yönelik sermaye hareketlerinin -özellikle doğrudan yabancı yatırımların- açıklanmasında, sanayi üretimine ilişkin veriler belirleyicidir (Mody, Taylor ve Kim, 2001: 204). Bu bakımdan, yabancı sermayenin ülkeye çekilmesinde işgücü maliyetleri öne çıkar. Beklenti, sermayenin işgücü maliyetlerinin görece düşük olduğu ülkelere yönelimidir (Ngugi ve Nyang'oro, 2005: 32). Bu anlamda, işgücü maliyetlerindeki azalma da bir diğer çekici etken olarak karşımıza çıkar (Friedrich ve Ždarek, 2009: 3). Üretim organizasyonunun dönüştüğü post-Fordist dönemde böyle bir örüntünün ortaya çıkması şaşırtıcı değildir. Üretim aşamalarının dünyanın dört bir yanına yayıldığı yeni dönemde, işgücünün kutuplaşması üretim maliyetlerinde değişimi de beraberinde getirmiştir. Merkez ülkelerdeki çekirdek işgücünün yüksek maliyeti, bu ülkelerdeki

işletmeleri çevre ülkelere yöneltmiştir. Bu yönelimi sadece işgücü maliyetleri ile açıklamak "sığ" bir gözlem olarak değerlendirilse de çok uluslu işletmelerin işlem maliyetlerini azaltma çabalarının sürece kaynaklık ettiği (Watanasupachoke, 2002: 17-18, 22) unutulmamalıdır. Nitekim işlem maliyetlerini azaltmak isteyen çok uluslu işletmeler ile yabancı sermaye çekmek isteyen az gelişmiş ülkelerin etkileşimi, işgücü maliyetleri üzerinde bir baskıya neden olmuştur. Sonuç olarak da az gelişmiş ülkeler ile yükselen piyasa ekonomilerinin çoğunda, sermayenin organik bileşimi sermaye lehine değişmiştir (Chhibber, Ghosh ve Palanivel, 2009: 55).

Küreselleşme sürecinde, istihdamın arttırılmasının önünde engel olarak görülen ücret ile vergi ve sosyal güvenlik harcamaları gibi ücret dışı ödemelerdeki azalmanın, doğrudan yabancı yatırım yapılması olasılığını arttırdığı varsayılmaktadır. Oluşan yeni mali mimari, üretim organizasyonu ve istihdam biçimlerinde olduğu gibi işgücü maliyetlerinde de esneklik uygulanması için baskı oluşturmuştur. Piyasa mantığına uygun biçimde, bir yandan, belirsiz süreli ve güvenceli işlerin yerini, geçici süreli ve a-tipik istihdam biçimlerinin geçerli olduğu eğreti işler alırken; öte yandan, işgücü mali-

yetleri azaltılmıştır (OECD, 1994: 35-36). Sermaye sahiplerinin işgücü maliyetlerini gerekçe göstererek, önce emek-yoğun üretimden sermaye-yoğun üretime geçmeleri, daha sonra da gerçek üretimden çıkararak mali piyasalara yönelimleri, işgücü maliyetlerinin azaltılmasında etkili olmuştur (O'loughlin ve O'farrell, 1980: 157). Bu anlamda, ücret, iş güvenliği ve sosyal korumaya ilişkin düzenlemeler işgücü piyasasının "katılıklarını" arttıran maliyetler olarak değerlendirilip, bunları arttıracak tüm kamu müdahalelerinden uzaklaşılması politika önerisi olarak benimsenmiştir (WB, 1990: 62-63). Ancak, işgücü maliyetlerinin azaltılması yoluyla istihdam edilen işçi sayısı arttırılabilmekle birlikte, istihdam kalitesinin artışından söz edebilmek olası değildir (Rodrik, 2008: 795). Dolayısıyla yabancı sermaye çekme maliyetinin, işgücünün sırtına yüklendiği (Evans, 2014: 146) söylenebilir.

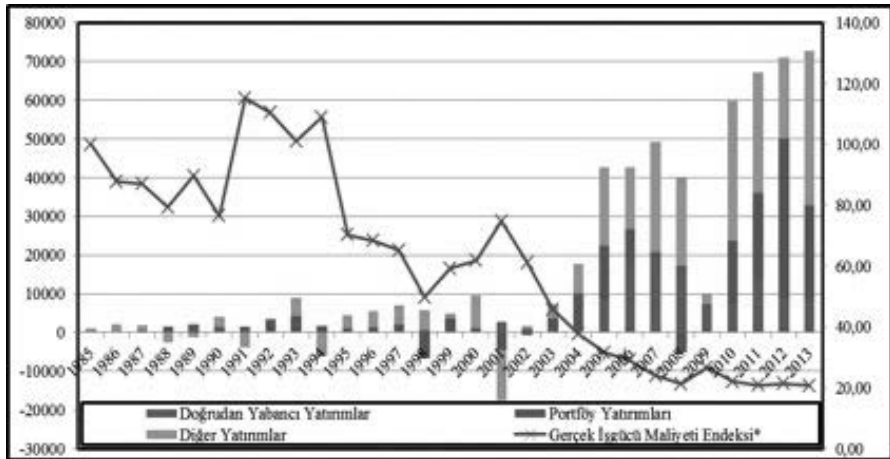
Her durumda, günümüzde özellikle doğrudan yatırım biçimindeki yabancı sermayeyi çekmek isteyen az gelişmiş ülkeler ile yükselen piyasa ekonomilerinin, işgücü maliyetlerini azaltma çabası içinde oldukları açıktır. Bu çaba, nicel çözümlemeyle de ortaya konulabilir. Ölçümde işçi başına yapılan toplam maliyetin GSYİH'ye oranı kullanılmıştır. Ni-

cel çözümlemede, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından hazırlanan İşgücü Maliyeti Endeksi'nin, 2007 yılından öncesine ait veri içermemesi nedeniyle, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) tarafından hazırlanan İşgücü Maliyeti Endeksi verilerinden (TİSK, 2013: 4) yararlanılmıştır. Bu bağlamda, Şekil 6'da Türkiye'deki işgücü maliyetleri ile sermaye girişlerinin İşgücü Maliyet Endeksinin ilk olarak yayınlandığı 1985'ten günümüze izlediği seyir ve aralarındaki bağlantı görülmektedir.

Şekil 6'da görüldüğü üzere, işgücü maliyetleri ile sermaye hareketleri arasında ters yönlü bir bağlantı bulunmaktadır. Bununla birlikte, sadece belirli niteliklere sahip işgücü tarafından üretilen ürünler söz konusu olduğunda, yabancı sermayenin işgücü ma-

liyetine katlandığı görülür (Hatzius, 1996: 1, 10). Bu anlamda, ABD ve Japonya'dan Çin'e yönelik doğrudan yabancı yatırımlarda olduğu gibi (Mody, 1998: 778) işgücü maliyetlerinin yanı sıra işgücünün niteliği de çekici etken olarak değerlendirilebilir (Globerman ve Shapiro, 2002: 2). İşgücünün niteliği gibi küreselleşme sürecinde ciddi ölçüde artan üretim ve istihdamın enformelleşmesi de göz ardı edilemez. Ülkemizde "yaptığı işten dolayı, herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmadan çalışanların", istihdamın %34,6'sını oluşturması, bu oranın kendi hesabına çalışanlar arasında %60'a, ücretsiz aile çalışanları arasında ise, %90'a çıkması (TÜİK, 2015), bu gerekliliği ortaya koymaktadır. İstihdamın 1/3'ü kayıt dışı olmasına rağmen, işgücü maliyetlerine ilişkin çö-

Şekil 6: İşgücü Maliyetleri ve Türkiye'ye Sermaye Girişi

Kaynak: TİSK, 2013: 4; TÜİK.

zümleme kayıtlı sektör üzerinden yapılmaktadır. Bu nedenle, sermaye girişlerinin açıklanmasında işgücü niteliğinden çok enformel sektöre odaklanması daha doğrudur. Ancak bu şekilde, yabancı sermayeyi çeken esas unsurun güvencesizlik ve istikrarsızlığa dayalı (Temiz, 2004: 59-63) eğreti istihdam olduğu ortaya çıkar. Bu bağlamda, yeni uluslararası işbölümünde, formel ve enformel sektör arasındaki "ticaret ve istihdam bağlantılı örtük ilişki" (Reddy, 2005: 310), nicel çözümlenmeyi olanaksız hale getirirse de sermaye girişlerinde, işgücü maliyetlerinin belirleyici olduğu (Feenstra ve Hanson, 1997: 372) görüşünü güçlendirdiği sonucuna ulaşılmaktadır.

3. Dışa Açıklık

Yabancı sermaye çekme yeteneği olarak tanımlanan dışa açıklık, ticari ve mali açıklıktan oluşur (Sakuragawa ve Watanaabe, 2010: 5-7). Ticari açıklık, uluslararası ticari ilişkiler ağına eklenmenin (WTO ve UNCTAD, 2012: 14); mali açıklık ise, mali serbestleştirmenin ve bütünleşmenin (Hoeven ve Lubker, 2006: 6) göstergesidir.

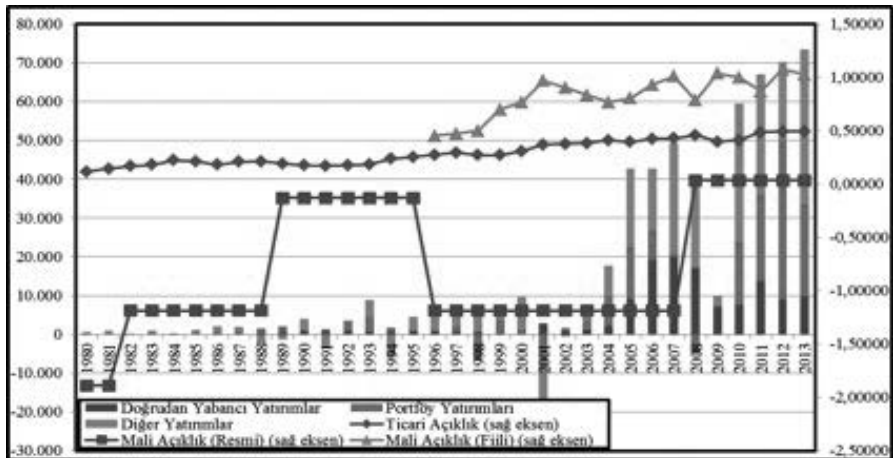
Kuramsal olarak bir değerlendirme yapıldığında, ana akım iktisat kuramında ticari açıklığın ülkeye sermaye girişini arttırmasının yanında tersine yöneli-

mi engellediği; mali açıklığın ise, olası bir kriz durumunda ülkeye daha fazla olanak tanıdığı ileri sürülmektedir (Edwards, 2004: 10). Kuram, dışa açıklığın az gelişmiş ülkeler ile yükselen piyasa ekonomilerine doğrudan yabancı yatırımlar aracılığıyla üretim ve istihdama yönelik fırsatlar sunduğu; gelişmiş ülkelere ise, getiri oranlarında artış sağladığı iddiasındadır. Bu bakımdan, üç ülke grubunun da dış açıklığı arttırması gerektiği vurgulanmaktadır. Karşıt akım ise, sermaye hareketleri aracılığıyla -ana akımda belirtildiği biçimde- bir kaynak tahsisinin gerçekleşmediğini öne sürer. Bu görüşün kaynağında, uluslararası mali işlemlerin, gerçek üretimdeki işverenlerden çok "rantiyerler" tarafından gerçekleştirilmesi ve uzun vadeli yatırımlardan çok kısa vadeli getirilere odaklanılan portföy yatırımlarından oluşması bulunur. Bu anlamda karşıt görüşte, mali açıklığını arttıran az gelişmiş ülkeler ile yükselen piyasa ekonomilerinin kısa vadeli ve spekülatif sermaye hareketlerine maruz kalma olasılıklarının arttığı (Akyüz, 1993: 29-30); üstelik ülke dışında meydana gelen krizlerin olumsuz etkilerinin bulaşmasının da gündeme geldiği (Brooks ve Mosley, 2007: 1); bu nedenle de mali açıklığın azaltılması gerektiği (Garcia, 2007: 21, 25) savunulmaktadır.

Farklı görüşlerin varlığına rağmen, küresel ekonomik yapılanmanın mevcut durumunun özellikle az gelişmiş ülkeleri birbirleri ile rekabete zorladığı ve bu ülkelerin de rekabet baskısıyla yabancı sermaye çekmek için dışa açıklıklarını arttırdığı açıktır. Giderek bir örnek ekonomik ve sosyal politikaları uygulamak zorunda kalan bu ülkelerde, vergi yapısı işgücü aleyhine değişirken; eğitim, sağlık ve sosyal koruma alanlarındaki geriye gidişle birlikte devletin sosyal niteliği çözülmüştür (Mosley, 2005: 355-357). Yine de dışa açıklık, az gelişmiş ülkeler ve yükselen piyasa ekonomileri açısından, içerdiği risklere rağmen yabancı sermaye çekmek için işlev gören bir araç olduğu için çekici etkenlerden biri olarak (Odedokun, 2004: 265) değerlendirilir.

Dışa açıklıkla ilgili nicel çözümlenmenin doğal olarak iki boyutu bulunur. Bunlardan biri olan ticari açıklık, bir ülkenin uluslararası ticari ilişkilerinin niceliğini yansıtır (Burns, vd., 2014: 14) ve dış ticaret hacminin GSYİH'ye oranlanmasıyla ölçülür (Alfaro, Kalemli Özcan ve Volosovych, 2005: 14). İkinci boyutu oluşturan mali açıklığın ölçümü ise, son derece güçtür. Uzun süre bir ölçüt geliştirilememiş; ancak 90'lara gelindiğinde çeşitli çözümler geliştirilmiştir. Bununla birlikte, geliştirilen ölçütlerin sermaye denetimlerinin yoğunluğunu, sermaye hareketlerinin yönü ve türünü dikkate almaması; ayrıca "resmi" ve "fili" sermaye denetimleri arasındaki farkı yansıtmaması, mali açıklığı ölçme konusunda yetersiz olarak değerlendirilmelerine neden olmaktadır.

Şekil 7: Dışa Açıklık ve Türkiye'ye Sermaye Girişi

Kaynak: TÜİK; WB, World Development Indicators; TCMB, EVDS; Chinn, Ito, 2015.

(Chinn ve Ito, 2008: 310–311). Bununla birlikte, sayılan eksikliklerin ötesine geçen bir çözüm de geliştirilmiştir. Bu anlamda, "resmi" ölçüt olarak, sermaye hareketlerine ilişkin yasal kısıtlamaları yansıtan mali açıklık endeksi (KAOPEN); "fiili" ölçüt olarak ise, yabancı sermaye stokunun GSYİH'ye oranı (Köse, Prasad ve Rogoff, 2006: 14) kullanılır. Bu bağlamda aşağıdaki Şekil 7, Türkiye'nin dışa açıklığı ile sermaye girişlerinin 1980'den günümüze izlediği seyir ve aralarındaki bağıntıyı gösterir.

Şekil 7'ye göre, ticari ve mali açıklık (hem "resmi", hem "fiili") artışı ile Türkiye'ye yönelen sermaye hareketleri arasında doğru yönlü bağıntı bulunmaktadır. Son 35 yıllık süreçte hem ticari, hem de mali açıklık artmış; bunlara koşut olarak da sermaye hareketlerinde artış gözlenmiştir. Ticari ve mali açıklığa ilişkin olarak da fiili boyutta mali açıklığın ticari açıklıktan yüksek olduğu görülmektedir. Ancak, mali piyasalardaki kurumsallaşmanın yeterince sağlanmadığı Türkiye, sermaye hareketlerinin tersine yönelimine karşı son derece kırılgan hale gelirken, savunma mekanizmasını da kaybetmiştir (ILO, 2005: 3, 6). Bu bakımdan, her ne kadar dışa açıklık ile sermaye girişleri sağlansa da mali piyasaların sağlıklı işleyişi sağlanma-

dıkça, mali kurumlar tasarrufları yatırımlara dönüştüren bir işlev görmedikçe ve etkin biçimde çalışan denetim mekanizmaları oluşturulmadıkça, dışa açıklığın olumlu etkileri son derece kısıtlı bir nitelik taşıyacaktır (Aydın, Ak ve Altuntaş, 2013: 12).

4. Makroekonomik İstikrar/İstikrarsızlık

Makroekonomik istikrar kavramı, altın çağda mali denge, tam istihdam, ekonomik büyüme ve düşük enflasyon oranının bir karışımı olarak tanımlanmıştır. Post Fordist dönemde ise, kavramın içeriği değişmiş; gerçek sektör bir yana bırakılarak, sadece mali denge ve fiyat istikrarı, makroekonomik istikrarı tanımlamada yeterli görülmüştür. Bununla birlikte, gerçek sektör başarımını saf dışı bırakan bir içeriğin yeterliliği sorgulanmalıdır (Ocampo, 2005: 1); çünkü makroekonomi politikaları, ekonomik büyüme, mali denge ve fiyat istikrarının yanında, işsizlik ve yoksulluğun azaltılması ile dağılım adaletini de içerir (ILO, 2014: 153). Bu anlamda, ekonomi politikaları ile sosyal politikaları bütünleştiren bir anlayışın ürünü olarak (UN, 2001: 1, 29–30) makroekonomik istikrar, kamu borcu ve bütçe açığının azalışı, enflasyon oranının %5'in altına düşüşü ve kişi başına GSYİH'nin artışı olarak

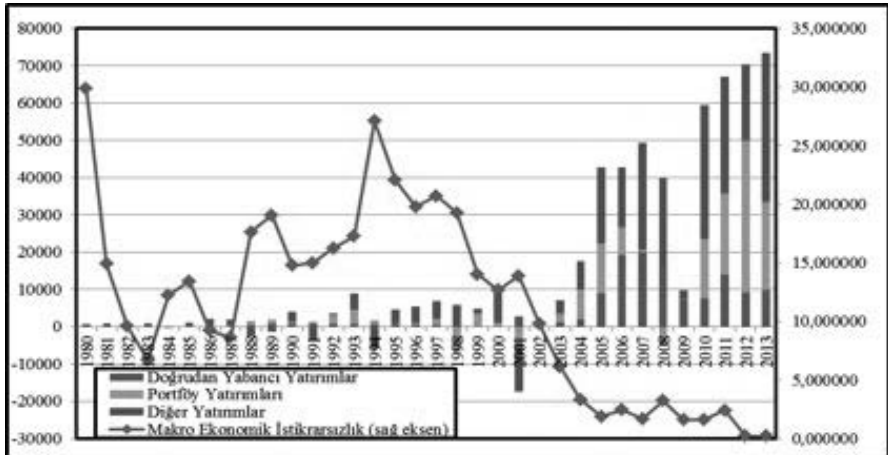
tanımlanır. Cari açık, kamu borcu ve enflasyon oranının yüksekliği ile kişi başına GSYİH'daki azalış ise makroekonomik istikrarsızlığı ifade eder (Ruckert, 2006: 50).

Makroekonomik istikrar, ekonomik koşulları yansıtan bir gösterge olarak, çekici etkenler kapsamına girer (Mohan ve Kapur, 2009: 3) ve yabancı sermaye çekmenin zorunlu unsurlarından biri olarak değerlendirilir (Axarolou ve Pournarakis, 2005: 21-22, 29). Bu unsurun nicel çözümlemesine yönelik çeşitli ölçütler geliştirilmiştir. Sadece enflasyon oranının makroekonomik istikrarı yansıtacağı iddiasındaki çalışmaların (Taylor, vd., 2012: 5) varlığının yanı sıra makroekonomik istikrarın ölçümünde GSYİH, faiz oranı, döviz kuru ve rezervi, dış borç, bütçe açığı, mali açık ve denge ile işsizlik oranı gibi çok

çeşitli değişkenler kullanılmaktadır. Bu çalışmada ise, kapsayıcı bir değerlendirme yapabilmek adına enflasyon oranı, döviz kuru, kamu açığı ve dış borcun GSYİH'ye oranı değişkenlerinden oluşan makroekonomik istikrarsızlık endeksi (İsmihan, Metin Öcan, 2009: 15, 17) kullanılmıştır.

Şekil 8, Türkiye'deki makroekonomik istikrar(sızlık) ile sermaye girişlerinin 1980'den günümüze izlediği seyir ve aralarındaki bağıntıyı gösterir. Makroekonomik istikrarsızlığın 94 krizine kadar arttığı, daha sonra ise, 97, 2001 ve 2008 krizlerindeki artışlar dışında, genel olarak azaldığı görülür. 2001 sonrası yabancı sermaye girişindeki artış eğilimi göz önüne alındığında, makroekonomik istikrarın, Türkiye'ye yönelik sermaye girişlerini açıklayan çekici etkenlerden biri ol-

Şekil 8: Makro Ekonomik İstikrarsızlık ve Türkiye'ye Sermaye Girişi

duğu yönündeki varsayım doğ- rulanmış olur. Bununla birlikte, makroekonomik istikrarın, mali istikrarı güvence altına almadığı; istikrarlı büyüme ve düşük oran- daki enflasyona rağmen, gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan mali den- gesizliklerin, küresel mali krizin tetikleyicisi olduğu (Ünsal, 2013: 234) unutulmamalıdır. Ayrıca, yeni büyüme modelleri incelen- diğinde, ekonomik büyümenin makroekonomik istikrardan ba- ğımsız olduğu görülür (Utkulu ve Özdemir, 2004: 251). Bu anlamda, makroekonomik istikrar ile ser- maye hareketleri arasında doğru yönlü bağıntının, üretim ve is- tihdam artışı ile dağılım adaletini yansıttığını söylemek olası de ğil- dir.

I. Sermaye Hareketlerinin Türkiye'de İşgücü Piyasasına Etkisi

A. İşgücü Piyasasında De ğişim

Fordist dönemin son bulması- na neden olarak gösterilen 1973 yılındaki petrol krizi, bir yandan petrol satan ülkelere doğru bir gelir transferi başlatırken; bu ül- kelerde mali piyasaların gelişme- mesi nedeniyle, oluşan cari işlem fazlalarının da gelişmiş ülkelerde değerlendirilmesine yol açmıştır. Gelişmiş ülkeler ise, elde ettikleri bu kaynakla az gelişmiş ülkelere yeni bir borçlanma kanalı açmış ve bu ülkelerin ağır borç yükü

altına girecekleri bir süreci baş- latmışlardır. Dış alım ikamesinin yerini borçlanmanın almasıyla birlikte fordist dönemin sonuna varılmıştır (Celasun, 2002: 168- 169).

Bu dönemde, piyasa mantığı- nın egemen hale getirilmesi ve devletin rolünün azaltılmasıyla betimlenen yeni-liberal politika- lar, yeni bir toplumsal düzeni bü- tün dünyaya dayatmıştır. Bu an- lamda, piyasa işleyişi ile sermaye sahiplerinin çıkarları arasında katı bir bağ oluşurken, devlet de yeni toplumsal düzenin oluşu- munu sağlama işlevi görmüştür. Ekonomi politikalarının kökten de ğiştirdiği kapitalizmin bu yeni aşamasında, her ülke için fark- lı kural, kurum ve düzenekler geçerli olsa da gerek merkezde, gerek çevrede sermaye biriki- mi sağlamak için egemen sınıfın istemleri üzerinden sosyal poli- tikanın da dönüştürülmeye ça- lışıldığı (Duménil ve Lévy, 2006: 139-140) gözlenmektedir.

Kuşkusuz Türkiye de bu dö- nüşümlerden etkilenmiştir. İlk aşamada, 24 Ocak 1980 tarihli yapısal uyum programıyla "kü- resel ekonomiyle bütünleşme" adı altında ticaret serbestleştiri- lmiş; ürün ve işgücü piyasaları düzensizleştirilmiştir. Bunu 89'da 32 sayılı Karar ile sermaye hare- ketlerinin (Onaran, 2007: 356), 2000'den sonra da tüm mali sis-

temin serbestleştirilmesi (Ekzen, 2009: 118-119) izlemiştir. Ancak, birikim ve yatırım önceliklerinin uluslararası mali piyasalara göre belirlendiği (Erdut, 2002: 207) 89 sonrası süreçte, 80 sonrası giderek derinleşen yeni liberal yönelişin ürünleri olan (Savran, 2013: 268) büyük krizler yaşanmıştır.

1980 dönüşümü, ticari serbesti sağlayarak Türkiye'yi yabancı sermayeye açmıştır. Yürürlüğe konulan düzenlemeler ile sendikaların gücü azalmış, gerçek ücretler düşürülmüş ve işgücü piyasaları esnekleştirilmiş; "sosyal güvenlik sistemini finanse edebilecek gelir kaynakları cılızlaşmış" ve bağımlılık oranı artmış; işgücü piyasaları giderek düzensizleştirilirken (Türcan Özşuca, 2003:135), dış satımı aşan dış alımın maliyeti borçlanma veya özelleştirmelerle giderilmeye çalışılmıştır. Tüm bunlardan hareketle, 24 Ocak kararları ile somutlaşan yeni liberal politikalar, 1980-88 döneminde yabancı sermaye girişi eş deyişle borçlanma karşılığında, bireysel gelir dağılımının yoksullar, işlevsel gelir dağılımının emek sahipleri ve çiftçiler aleyhine bozulmasına ve adaletsiz bir dağılım mekanizmasının işlerlik kazanmasına neden olmuştur (Şahin, 2008: 230, 236).

Türkiye'de sermaye birikim sürecinin "en önemli kırılma

noktası" sayılan 1980 dönüşümü, bölüşüm mekanizmasının piyasa mantığına uygun olarak işlev görmeye başlamasına yol açmıştır (Sönmez, 2013: 20). Birikim, dış satım teşviklerinin olanak verdiği ranta ve işgücü maliyetlerinin düşüşüne bağlı hale gelmiştir (Yeldan, 2004: 54). Dolayısıyla, piyasa mantığının egemen kılması temelinde dış satım ikameci sanayileşme stratejisinin benimsenmesini ve faktör piyasalarında "serbesti" sağlanmasını hedefleyen 1980 programı, çalışma yaşamını olumsuz etkilemiştir. Kamu kesiminin istihdam yaratıcı niteliği, özelleştirme ve/veya yeniden düzenleme uygulamaları ile sınırlandırılmış; sendikaların işgücü piyasası üzerindeki etkileri de büyük ölçüde azaltılmıştır (Şenses, 1989: 27-32). Bu anlamda 1980-88 dönemi, isteme göre biçimlendirilen ve işgücü maliyeti düşüşünü esas alan, "dış satım ikameci taşeron üretim dönemi" olarak nitelendirilir (Kolsuz ve Yeldan, 2014: 50).

24 Ocak 1980'de uygulamaya konulan istikrar programıyla başlayan ticari serbesti döneminde, devletin piyasaya müdahalesinden, dış alım ikamesinden ve kamu sektörüne bel bağlanmasından vazgeçilmiş; bunların yerine ekonomik yaşamın serbestleştirilmesi, dışa yönelme, yabancı sermaye çekecek dü-

zenlemeler ve özelleştirme yoluyla özel sektöre alan açılması gibi hedefler benimsenmiştir (WTO, 1993: 2, 5). Bu hedeflere ulaşılması için ise, daraltıcı para ve maliye politikaları ve daha çok emek aleyhtarı gelir politikaları kullanılmıştır. Esasen daha önce de pek çok az gelişmiş ülkede uygulanan bu yeni liberal program, 1989'a kadar sürdürülmüştür. Bu süreçte sermaye yeniden yapılandırılmış; bölüşüm mekanizması da yeniden düzenlenmiştir (Boratav, 2003:148-150).

1989 yılı ise, küresel ekonomiyle bütünleşme yolundaki yeni bir evreyi temsil eder. 1980'de ticaretin serbestleştirilmesinin ardından, 1989'da 32 sayılı Karar ile sermaye hareketleri de serbestleştirilmiştir. Bu serbesti, bir yandan Türkiye'nin kısa vadeli sermaye hareketleriyle tanışmasına; öte yandan da kaynak tahsisi konusunda piyasa mantığının egemen hale gelmesine neden olmuştur (Ekzen, 2009: 133). Bu dönemde, uygulanan yüksek faiz-düşük kur politikası aracılığıyla yabancı sermayeye bağlı olarak ekonomik büyümede artış yaşanmıştır. Ancak, kısa vadeli ve spekülatif yabancı sermaye nedeniyle yaşanan büyüme "yapay" niteliktedir. Nitekim, 1994 yılında daha fazla yabancı sermaye çekmek için yükselen faizlerin indirilmesi ile birlikte ya-

bancı sermaye aniden ülkeyi terk etmiş; son derece büyük bir mali bunalım yaşanmış ve "yapay" büyüme dönemi de son bulmuştur (Erdut, 2002: 207). 1994 krizinden sonra UPF etkinliğini iyice arttırmış; ancak uygulanan yapısal uyum programları bir türlü "beklenen" sonucu vermemiş; her defasında emek sahiplerinin kazanımları, rantiyerlere göre ciddi ölçüde gerilemiştir (Köymen, 2007:138-139). 1997'de Asya ve 1998'deki Rusya krizleri, 1999 yılında ise Marmara depreminin olumsuz etkileri ile 1994 krizinin ardından tam bir iyileşme sağlanamamıştır (Başkaya, Kalemli Özcan, 2013: 7). 2001 yılına gelindiğinde de üstelik ekonomi politikası UPF güdümünde iken, yeni bir kriz yaşanmış ve mali serbesti döneminin sonuna gelmiştir (Rodrik, 2012: 44).

2001 krizi ile birlikte yeni bir dönem başlamış; bir yandan mali sistem yeniden yapılandırılarak (Öniş, 2010: 53, 58) küresel sermayenin etkin olacağı bir alan açılmış; öte yandan da uluslararası sermaye merkezlerinin gereksinimlerine uygun biçimde Türkiye uluslararası işbölümüne bir çevre ekonomi olarak eklenmiştir (Yeldan, 2002: 12-13). Bu eklenmeye rağmen, 2001 sonrasında üretken olmayan sektörler giderek genişlemiştir. Siyasi erkin, yeni liberal ideoloji

ekseninde dönüşümünün de etkisi ile bir yandan sermaye el değiştirmiş; bir yandan da yeniden bölüşüm ilişkileri değişmiştir. Bu değişim, kar oranlarının kamu kaynaklarının özelleştirme yoluyla sermaye sahiplerine transferi ve çalışma koşullarındaki gerilemeye dayandırılması yoluyla sağlanmıştır (BSB, 2011: 96-97). Eş deyişle, sermaye sahipleri arasındaki rekabetin faturasının bir kez daha ancak biçimsel farklılıklarla emek sahiplerine çıkarılmıştır (Öngen, 1994: 95).

1980'de başlayan dönüşüm, çalışma ilişkilerini de etkilemiştir. Bir önceki dönemde, ücretler maliyet unsuru olmakla birlikte, bir istem unsuru olarak da işlev görürken; 80 sonrasında ücretler, toplam maliyetin önemli bir bileşeni olarak değerlendirilmiştir. Ürün fiyatının uluslararası piyasada belirlenmesi, ücretler üzerindeki baskıyı arttırmıştır. Bu baskı, ücretlerle sınırlı kalmamış; çalışma yaşamına ilişkin düzenlemelere ve sendikalara da yansımıştır (Makal, 2007: 527). Dolaşısıyla 80'li yıllarda, gelir dağılımı ücretliler aleyhine bozulmuştur. Bu dönemde, yaratılan katma değerden sermayenin aldığı paydaki artış, emeğin payındaki artışı önemli ölçüde aşmış; sermaye geliri artarken, gelir eşitsizliği kendini göstermiştir. Bir yandan ekonomi politikasındaki köklü

değişimler, bir yandan işçi sendikalarının etkinliğinin azalması ve bir yandan da düzensizleştirme böyle bir sonuca yol açmıştır (Johnston, 2005: 137).

B. İşlevsel Gelir Dağılımında Değişim

Yeni liberal politikaların egemenlik kazandığı post-Fordist dönem, gelişmiş ülkelerin gelir dağılımında iyileşme görülen, bununla birlikte Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerde nitelikli ve niteliksiz işgücü arasındaki ücret farkının önemli ölçüde açılmaya başladığı bir zaman dilimini yansıtır. Böyle bir örüntünün ortaya çıkmasında, teknolojik gelişmeler ile yeni üretim teknikleri ve çalışma yöntemleri etkili olmuştur. Öncelikle üretim aşamaları coğrafi bağlamda birbirinden ayrılarak uluslararasılaşmış; bu anlamda çok uluslu işletmeler mülkiyet, konum ve içselleştirme avantajı elde etmişlerdir. Bununla birlikte, çok uluslu işletmenin ağ tipi örgütlenmesinde bir konum elde etmek isteyen az gelişmiş ülkelerde faaliyet gösteren işletmeler ise, birbirleri ile işgücü maliyetleri üzerinden rekabete girmişlerdir. İşte bu rekabetin en çok yaşandığı Asya ve Doğu Avrupa'daki pek çok ülkede ve Türkiye'de gelir adaletsizliği baş göstermiştir (Edwards ve Perroni, 2012: 1).

Türkiye'de 1980 sonrasında

başlayan dönüşüm, niteliğini bölüşüm ilişkilerinde daha berrak biçimde göstermekte ve bir yeniliği değil, bir rutini yansıtmaktadır. Şöyle ki, ilk olarak ilkel birikim rejimi, feodal otoritenin çözümlüşünden sonra her türlü yeniden üretim aracından yoksun kalan çiftçilerin, ücret karşılığı çalışmaya zorlanan işçilere dönüşümünü sağlamıştır. Ancak bununla yetinilmemiş; emek sahiplerinin gücündeki her artışa "dinamik bir kapitalist yanıt" verilmiştir. Bir yandan kapitalist ilişkiler gelişirken, öte yandan emek daha sıkı biçimde denetim altına alınmıştır. Dolayısıyla ister emek sahipleri, ister çiftçiler olsun, sermaye sahibi ve rantiyer dışındaki sınıfların kapitalizmle bütünleşmesi, topraklarının ve ona bağlı haklarının kaybıyla gerçekleşmiştir. 2. Dünya Savaşı sonrasında hem ekonomik büyümeyi, hem de sosyal adaleti güvence altına alan Keynesyen uzlaşa da 80 sonrası varlığını sürdürememiştir. Yeni kapitalist birikim mantığı, emek mücadelesinin kazanımlarını aşındırmış; sosyal demokrat nitelikli hiçbir uzlaşya olanak tanımamaya, toplumsal sözleşmeyi hükümsüz kılmıştır (Midnight Notes Kollektifi, 2014: 278-281).

Bu bağlamda Türkiye'de 24 Ocak Kararları ile bir önceki dönemde uyguladığı politikaları terk etmiş ve uluslararası yeni işbölümünde bir konum edinmiştir.

Bu konumun gereği olarak, sanayinin payı büyük ölçüde azalıp, hizmet sektörünün hacmi genişlerken; Türkiye düşük katma değerli ürünleri, basitleştirilmiş teknolojilerle üreten bir maliyet merkezi haline gelmiştir. Sanayi sektörüne benzer biçimde tarımda da gerek gelir, gerek istihdam anlamında gerileme yaşanmıştır (Boratav, 2013: 56,59). Sonuç olarak, emeğin ulusal gelirden aldığı pay sistemli bir biçimde azaltılmıştır (Kolsuz ve Yeldan, 2014: 49). Üstelik ticari serbesti ve dış satıma yönelik sanayi sektörünün gelişimi ile formel istihdam arasında bağıntı kurulamamış; özel sektör enformel istihdama yönelirken, kamu sektörünün payı giderek azalmıştır (Özkaplan, 2008: 172). Dolayısıyla ticari ve mali serbesti sonrası ortaya çıkan örüntüde, hem sınıf içi, hem de sınıflar arası gelir farkının önemli ölçüde arttığı (Görenel, 2005: 187-190) görülmüştür. Bu bağlamda Tablo 1'de 1963-1994 yılları arasında faktör gelirlerinin dağılımı ile imalat sanayinde ücretlerin katma değer içindeki payına yer verilmiştir. 1980 sonrası dönemle karşılaştırma yapabilmek için tabloya dahil edilen 1963-1979 yılları arası dönemin sadece ortalamaları kullanılmıştır. Tablo 2'de ise, 2002 yılından günümüze kadar gelen döneme ilişkin veriler yer almaktadır.

Tablo 1: 1960 – 1994 Yılları Arasında Türkiye'de İşlevsel Gelir Dağılımı

	Faktör Gelirlerinin Dağılımı			İmalat Sanayiinde Ücretlerin Katma Değerdeki Payı
	Tarım	Tarım Dışı Maaş ve Ücret	Diğer Gelirler	
1963-79	32,0	30,2	37,8	29,8
1980-88	20,7	21,1	58,2	22,4
1989-94	18,1	30,2	51,4	13,4

Kaynak: Özmuçur, 1996: 109-110, 113-118.

Tablo 2: 2002 – 2014 Yılları Arasında Türkiye'de İşlevsel Gelir Dağılımı

	Maaş ve Ücret	Yevmiye	Müteşebbis	Gayrimenkul	Menkul Kıymet	Transferler	Diğer Gelirler
2002	35,8	2,9	34,5	4,1	5,1	15,2	2,4
2003	38,7	3,1	32,0	3,6	2,6	18,1	1,9
2004	38,7	3,5	31,8	2,7	2,2	19,2	2,0
2005	39,2	3,3	28,8	2,9	2,7	20,9	2,2
2006	40,8	3,7	24,2	3,1	6,1	20,7	1,5
2007	39,7	4,0	23,2	4,1	7,0	20,8	1,1
2008	41,9	4,1	22,4	4,4	4,2	22,2	0,9
2009	42,9	3,5	20,4	5,0	5,3	22,6	0,2
2010	43,7	3,6	20,2	4,2	4,5	23,6	0,2
2011	44,8	3,6	21,4	3,9	3,8	22,4	0,2
2012	46,5	3,4	20,4	3,5	3,3	22,7	0,2
2013	48,3	3,2	19,6	3,3	3,1	22,2	0,2
2014	49,1	3,3	18,5	3,3	2,9	22,7	0,2

Kaynak: TÜİK

Tablo 1'e göre, 1963-1979 yılları arasında faktör gelirlerinin dengeli bir biçimde paylaşıldığı; 1980 sonrasında ise, bu dengenin yitirildiği görülmektedir. Gerek tarımda, gerekse de tarım dışında çalışan emek sahiplerinin gelirleri önemli ölçüde azalmış; çoğunluğu sermaye sahiplerinin oluşturduğu diğer gelirler kalemi ise, aynı oranda artış göstermiştir. İmalat sanayinde ücretlerin katma değer içindeki payları da benzer biçimde azalış göstermiştir. Bu dönemde uygulamaya konulan yeni-liberal politikalar, ücretlere ilişkin bir "dibe doğru yarış" başlatmış (Goda, Onaran ve Stockhammer, 2014: 10); ilk olarak da gerçek ücretler düşürülerek emeğin gelirden aldığı pay azalmıştır. Bunun yanı sıra yabancı sermaye girişi işgücü istemini arttırmakla birlikte, sermayenin başka ülkelere yönelim tehdidi nedeniyle işgücünün pazarlık gücü aşınmış ve sonuç olarak gelir dağılımı sermaye lehine yeniden yapılandırılmıştır (Onaran, 2007: 4). Bu anlamda, 1980-1988 yılları arasındaki ticari serbesti dönemini Boratav (2013: 56), "sermayenin bölüşüm ilişkilerine karşı etkili bir saldırı gerçekleştirdiği" bir zaman dilimi olarak değerlendirmektedir.

1989 yılından 94 krizine kadar geçen süredeki veriler değerlendirildiğinde ise, yalnızca tarımın

payındaki azalmanın sürdüğü görülür. Bir önceki dönemden farklı olarak, tarım dışında faaliyet gösteren emek sahiplerinin gelirlerinin payı artmış; diğer gelirlerin payı ise azalmıştır. Ancak burada dikkat çeken unsur, emekçilerin gelirlerinin artışına rağmen aynı dönemde, imalat sanayinde ücretlerin katma değer içindeki paylarındaki önemli orandaki düşüştür. Bunun nedeni, bu dönemde gerek Körfez Savaşı'nın, gerek ekonomik krizlerin etkisi ile imalat sanayi istihdamındaki artışın yavaşlaması ve enformel sektörün yaygınlık kazanmasıdır (Onaran, 2003: 583). Maaş ve ücretlerdeki artışın kaynağında ise, 1980-1988 döneminde alt sınıra ulaşan gerçek ücretlerin, daha fazla geriletilmesinin ne sosyal ne de siyasal açıdan olası olması bulunur. Bununla birlikte, her ne kadar ücretler de bir artış meydana gelse de bu dönemde gerçek karlardaki artış çok daha fazladır. Bu anlamda, sermaye sahiplerinin katma değerden aldıkları payın %72,8 gibi yüksek bir orana ulaşması, gelirler politikasındaki değişimin "göstermelik" olduğunu; bölüşümde sermaye yanlısı yapının sürdüğünü gösterir (Türçan Özsuca, 1995: 121-122). 94 krizi sonrasında, ücretlilerin ekonomik durumundaki iyileşme durmuş ve gerçek ücretlerin azalma eğilimine girmesi bağlamında

eşitsizlik yeniden tesis edilmiştir (Akkaya, 2000: 238).

Böyle bir sonuçla karşılılaşmasında, sürdürülen sanayileşme politikasının etkisi vardır. Buna göre, dış satıma dayalı sanayileşmenin işgücü maliyetine bağlı hale getirilmesi, bir yandan emeğin kazancının azalmasına neden olurken, öte yandan sermaye sahiplerinin katma değerden aldıkları payı arttırmalarına olanak sağlamıştır. Bu süreçte dış satım artmasına rağmen, elde edilen kar artışı ne yatırım ve ekonomik büyümeye, ne de istihdam ve ücretlere yansımıştır (Onaran ve Stockhammer, 2005: 67, 83, 84). 1989-1993 yılları arasında ortalama %4,89 büyüyen ekonomi, 1994-2000 yılları arasında ortalama %3,14 büyümüştür. Aynı dönemde dış satımın GSYİH'e oranı ise, %6,96'dan %10,12'ye çıkmıştır. İstihdam oranı ise, %49'dan %46,95'e düşmüştür. Dolayısıyla, 1980-1988 döneminde mal ve hizmetlere, 1989-2000 döneminde ise, sermayeye dolaşım serbestisi tanıyan; bununla birlikte işgücünün dolaşım serbestisini sınırlandıran yeni sanayileşme stratejisinin, hem ülkeyi yabancı sermayedeki dalgalanmalara karşı kırılgan hale getirdiği, hem de özellikle yarı nitelikli ve niteliksiz işgücünün kayıplarını arttırıp, gelir eşitsizliğine neden olduğu ortaya çıkar (Arın, 2013: 145-146).

Tablo 2'ye bakıldığında ise, emek gelirindeki ve transfer harcamalarındaki "çarpıcı" artışı, sermaye ve rantiyer sınıfların gelirindeki gerilemenin izlediği görülmektedir. İşin ilginç yanı, 1990'lar gibi 2000'li yılların da gelir dağılımında adaletin sağlanmasına katkı verecek ekonomi politikalarına ya da yapısal dönüşümlere sahne olmamasıdır. Üstelik bu dönemde istihdam yaratmayan büyüme, enformel sektörün yaygınlığı, gerçek ücretlerdeki durgunluk ve sermayenin organik bileşiminde emek aleyhine değişim nedeniyle beklenti, emek gelirlerindeki düşüştür. Oysaki veriler, ileri sürülen görüşün tersi sonucu desteklemektedir.

Duman (2011: 58-61) bu çelişkinin nedenini 2006 Hanehalkı Bütçe Anketi'ni kullanarak ortaya koymuştur. Buna göre, en yoksul %20'lik gelir grubunun geliri ayrıştırıldığında "ücret, yevmiye ve maaş" gelirlerinin; en varıl %20'lik gelir grubunun geliri ayrıştırıldığında ise, "müteşebbis kazançları, faiz gelirleri, mülk gelirleri ve mali varlık getirilerinin en yüksek paya sahip olması gerekir. Benzer biçimde, transfer harcamaları ile ilgili olarak da bu kalem, en yoksul gelir grubunda yüksek, en varıl gelir grubunda ise, düşük bir orana sahip olmalıdır. İlginç bir biçimde,

en varsıl %20'lik grubun toplam gelirlerinin %73'ü gibi son derece büyük bir kısmının emek gelirden kaynaklanması; en azından bu biçimde görülmesidir. Bu gelir grubunda rant gelirlerinin %6,8 gibi son derece düşük bir oranda kalması da ihtiyatla yaklaşılması gereken bir durumun varlığına işaret eder. Hanehalkı Bütçe Anketi'nde elde edilen toplam gelirle aynı yılın GSYİH değerlerinin karşılaştırılması, sorunun kaynağına inilmesini sağlamıştır. Bu anlamda, anket kapsamındaki gelirin gerçek gelirin sadece %46'sına denk gelmesi, ücret dışı gelirlerin saklandığı kuşkusunu doğurmuştur. Buradan hareketler, anket kapsamında en varsıl %20 gelir grubunda yer alanların sadece %4,4'ünün bir banka mevduat geliri olması bu kuşku-yu kuvvetlendirmiştir. Mevduat gelir toplamının ankette 435 milyon TL olması, bununla birlikte Merkez Bankası verilerine göre toplamın 150,8 milyar TL; %20'lik kısım için ise, 30 milyar TL olması gerekir. Aradaki uçurum, varsıl gelir gruplarının gelirlerinin tamamının istatistiklere yansıtıl-

madığını ortaya koyar.

1997-2009 yıllarını kapsayan ve Boratav tarafından hazırlanan çalışmada (2012: 216, vd.) 2001 krizi sonrasında bölüşüm ilişkilerinin emek aleyhine seyrettiği vurgulanmaktadır. Üstelik 2002-2007 yılları arandaki genişleme çevrimine rağmen, emekle ilgili göstergelerde bir iyileşme sağlanmamıştır. Bu dönemde emek verimliliğinde bir artış sağlansa bile gerçek ücretlerdeki aşınma %10 civarında seyretmiştir. Bununla birlikte asgari ücret 2003-2008 aralığında %30 oranında artmış; ama yine de %34-38 oranında artan emek verimliliğinin gerisinde kalmıştır. Bu anlamda, 2000 yılı sonrası verileri ihtiyatla değerlendirilmesi gereken (Uysal, 2007: 267) Hanehalkı İşgücü Anketleri bir yana bırakılacak olursa, işçi sınıfının krizlerden sakinme esnekliğinden tamamen yoksun olduğu; dolayısıyla hem ulusal, hem de küresel krizlerle karşılaşılan 2000'lerde kazanımlarının arttırmasının söz konusu olamayacağı ortaya çıkar.

KAYNAKÇA

- ACAR BALAYLAR, N. (2011) "Türkiye'de Döviz Piyasası Müdahalelerinin Sterilizasyon Maliyeti", *D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. C. 13 (3).
- AGENOR, P. R. (1998) "The Surge in Capital Flows: Analysis of 'Pull' and 'Push' Factors", *International Journal of Finance and Economics*, Vol. 3 (1).
- AHMED, F., Rabah AREZKI ve Norbert FUNKE, (2005) *The Composition of Capital Flows: Is South Africa Different?* IMF Working Paper, No. WP/05/40, New York: International Monetary Fund.
- AKAEV, A. A., Y.V. JAKOVETS, V.N. SOKOLOV ve A.I. SARYGULOV, (2009) "Modeling of Dynamics of Civilizations", (içinde) *Global Forecast "Future of Civilizations" for 2050. Part 9: The Future of Civilizations and Strategy of Civilizational Partnership*, (Ed.: Yu. V. YAKOVETS, B.N. KUZUYK, N.S. BEKTURGANOV), Moscow: Pitirim SOROKIN/Nikolai KONDRATIEFF International Institute.
- AKKAYA, Y. (2000) "Türkiye'de 1980 Sonrası Emek-Sermaye Arasındaki Bölüşüm Mücadelesinde Grevlerin Yeri," *Toplum ve Bilim*. Sa. 86.
- AKYÜZ, Y. (2002) "Towards Reform of the International Financial Architecture: Which Way Forward?", (içinde) *Reforming the Global Financial Architecture: Issues and Proposals*, (Ed.: Y. AKYÜZ), Geneva: United Nations Conference on Trade and Development.
- AKYÜZ, Y. (2008) *The Current Global Financial Turmoil and Asian Developing Countries, Series on Inclusive & Sustainable Development, No. 2*, Bangkok: United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP).
- AKYÜZ, Y. ve Andrew CORNFORD (1999) *Capital Flows to Developing Countries and the Reform of the International Financial System*, Discussion Paper, No. 143, Geneva: United Nations Conference on Trade and Development.
- ALFARO, L., Sebnem KALEMLİ-ÖZCAN ve Vadym VOLOSOVYCH, (2005) *Capital Flows in a Globalized World: The Role of Policies and Institutions*, NBER Working Paper, No. 11696, Cambridge: National Bureau of Economic Research.
- ALFARO, L., Sebnem KALEMLİ ÖZCAN ve Vadym VOLOSOVYCH (2008), *Why Doesn't Capital Flow from Rich to Poor Countries? An Empirical Investigation*, *The Review of Economics and Statistics*. Vol. 90 (2).
- ARIN, T. (2013) "Dünya Düzeni: Emperyalizm Nereye?" (içinde) *Kriz, Devlet, İktisat ve Sosyal Güvenlik Politikaları: Seçilmiş Yazılar*. (Der.: C.ARIN) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., No. 409.
- ASLANOĞLU, E. (2008) "Türkiye'nin Yabancı Sermaye Çekmede Etkinlik Arayışları", (içinde) *Türkiye'nin Küreselleşmesi: Fırsatlar ve Tehditler (I. Cilt)*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No. 2008-1.
- AXAROLOU, K. ve Mike POURNARAKIS, (2005) "Capital Inflows in the Balkans: Fortune or Misfortune?", *The Journal of Economic Asymmetries*, Vol. 2 (2).
- AYDIN, M. K., Mehmet Zeki AK ve Nurullah ALTUNTAŞ, (2013) "'Çevre' Ülkelerinde Finansal Gelişme ile Büyüme Arasındaki İlişki: Panel Veri Analizi", *Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, C. 31 (2).
- BAĞIMSIZ SOSYAL BİLİMCİLER. (2011) *Ücretli Emek ve Sermaye: Derinleşen Küresel Kriz ve Türkiye'ye Yansımaları*. (Ed.: E. YELDAN, E. VOYVODA), İstanbul: Yordam Kitap.
- BAŞKAYA, Y. S. ve Sebnem KALEMLİ-ÖZCAN, (2013) "Government Debt and Financial Repression: Evidence from a Rare Disaster", *European Summer Symposium in International Macroeconomics (ESSIM)*, 21-24 May 2013, İzmir: Central Bank of the Republic of Turkey.
- BAUDRILLARD, J. ([1972] 2009) *Gösterge Ekonomi Politijü Hakkında Bir Eleştiri*. (Çev.: O. ADANIR, A. BİLGİN), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- BAYANGOS, V. ve Karel JANSEN, (2009) *The Macroeconomics of Remittances In the Philippines*, Working Paper, No. 470, The Hague: Erasmus University Rotterdam, International Institute of Social Studies.

- BECKER, C. ve Clare NOONE, (2008) *Volatility and Persistence of Capital Flow*, BIS Papers, No: 42, Basel: Bank for International Settlements.
- BIRD, G. ve Ramkishen S. RAJAN, (2001) "Banks, Financial Liberalisation and Financial Crises in Emerging Markets", *The World Economy*. Vol. 24 (7).
- BORATAV, K. (2003) *Türkiye İktisat Tarihi: 1980–2009*. Ankara: İmge Kitabevi.
- BORATAV, K. (2013) "Tarımsal Fiyatlar, İstihdam ve Köylülüğün Kaderi", (içinde) *Türkiye'de Tarımın Ekonomi Politikası: 1923-2013*. (Ed.: N. ORAL), Ankara: TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Bursa Şubesi & NotaBene Yayınları.
- BORATAV, K. ve Erinç YELDAN (2006), "Turkey, 1980 – 2000: Financial Liberalization, Macroeconomic (In)stability, and Patterns of Distribution", (içinde) *External Liberalization in Asia, Post-Socialist Europe, and Brazil*. (Ed.: L. TAYLOR), Oxford: Oxford University Press.
- BOURDIEU, P. (1986) "The Forms of Capital", (içinde) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. (Ed.: J. G. RICHARDSON), New York: Greenwood.
- BOCUTOĞLU, E. ve Metin BERBER, (2012) *Genel İktisada Giriş*. Trabzon: Murathan Yayınevi.
- BRANA, S. ve Delphine LAHET, (2008) *Determinants of Capital Inflows into Asia : The Relevance of Contagion Effects as Push Factors*, Working Paper, No. CR08-EF1/05, Bordeaux: Université Montesquieu (Bordeaux 4), Laboratoire d'Analyse et de Recherche Économiques et Finance Internationales (LAREFI).
- BROOKS, S. M. ve Layna MOSLEY, "Risk, Uncertainty, and Autonomy: Financial Market Constraints in Developing Countries", *The American Political Science Association Annual Meeting*, 30 August – 2 September 2007, Chicago.
- BUCH, C. M., Anja KUCKULENZ ve Marie-Helene Le MANCHEC (2002) *Worker Remittances and Capital Flows*, Working Paper, No. 1130, Kiel: Der Open-Access-Server der Deutschen Zentralbibliothek für Wirtschaftswissenschaften/Leibniz-Informationszentrum Wirtschaft (ECONSTOR).
- BUCKLEY, P. J. (1988) "The Limits of Explanation: Testing the Internalization Theory of the Multinational Enterprise", *Journal of International Business Studies*. Vol. 19, No. 2, s. 181-193.
- BUCKLEY, P. J. ve Mark C. CASSON (1998) "Models of the Multinational Enterprise", *Journal of International Business Studies*. Vol. 29 (1).
- BUCKLEY, P. J. ve Mark C. CASSON (1976) *The Future of Multinational Enterprise*. New York: Holmes & Meier Publishers, Inc.
- BURNS, A., vd. (2014) *Unconventional Monetary Policy Normalization in High-Income Countries: Implications for Emerging Market Capital Flows and Crisis Risks*, Working Paper, No. 6830, New York: The World Bank.
- BUSCAGLIA, M. A. (2003) *Macroeconomic Policies for Recovery and Growth*, Seminario de Análisis Económico, Buenos Aires: Universidad del CEMA.
- BUSTELO, P. (2004) *Capital Flows and Financial Crises: A Comparative Analysis of East Asia (1997-98) and Argentina (2001-02)*, Working Paper, No. 017, Madrid: Complutense University of Madrid.
- CALI, M., Isabella MASSA ve Dirk Willem te VELDE, (2008) *The Global Financial Crisis: Financial Flows to Developing Countries Set to Fall by One Quarter*, Research Report, London: Overseas Development Institute.
- CALVO, G. A., Leonardo LEIDERMAN ve Carmen M. REINHART (1996), "Inflows of Capital to Developing Countries in the 1990s", *Journal of Economic Perspectives*. Vol. 10 (2).
- CAPORALE, G. M. ve Alessandro GIRARDI, (2012) *Business Cycles, International Trade and Capital Flows: Evidence from Latin America*, Discussion Paper, No. 1254, Berlin: Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung.
- CARMIGNANI, F. ve Thomas MANDEVILLE, (2010) *Never been Industrialized: A Tale of African Structural Change*, Macroeconomics Research Group Discussion Paper, No. 3710, St. Lucia: University of Queensland.

- CASSON, M. (1992) "Internalization Theory and Beyond", (içinde) *New Directions in International Business: Research Priorities for the 1990s*. (Ed.: P.J. BUCKLEY), Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- CELASUN, M. (2002) "Gelişen Ekonomilerin Dış Kaynak Kullanımı, Finansal Krizler ve Türkiye Örneği, 2001", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. Sa. 17.
- CHHIBBER, A. ve Thangavel PALANIVEL, (2009) *The Global Financial Crisis and the Asia-Pacific Region, A Synthesis Study Incorporating Evidence from Country Case Studies*, New York: United Nations Development Programme, UNDP Regional Centre in Asia and the Pacific.
- CHINN, M. D. ve Hiro ITO, (2008) "A New Measure of Financial Openness", *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*. Vol. 10 (3).
- CHINN, M. D. ve Hiro ITO, "The Chinn-Ito Index: A de jure Measure of Financial Openness", http://web.pdx.edu/~ito/Chinn-Ito_website.htm, (11.08.2015).
- CLAESSENS, S., Daniel OKS ve Rossana POLASTRI, (2000) "Capital Flows to Central and Eastern Europe and the Former Soviet Union", (içinde) *Capital Flows and the Emerging Economies: Theory, Evidence, and Controversies*. (Ed.: S. EDWARDS), Chicago: University of Chicago Press.
- CLARK, C. (1957) *The Conditions of Economic Progress*. New York: St. Martins Press.
- COASE, R. H. (1937) "The Nature of the Firm", *Economica*. Vol. 4 (16).
- CEC, (2003) *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Some Key Issues in Europe's Competitiveness – Towards an Integrated Approach*, COM(2003) 704 Final, Brussels: Commission of the European Communities.
- COLLYNS, C. vd. (2013) *Capital Flows to Emerging Market Economies*, IIF Research Note, Oxford: Institute of International Finance.
- ÇULHA, A. A. (2006) "A Structural VAR Analysis of the Determinants of Capital Flows into Turkey", *Central Bank Review*, Vol. 6 (2), Ankara: Central Bank of the Republic of Turkey.
- DEMİR, F. (2006) *Volatility of Short Term Capital Flows Financial Anarchy and Private Investment in Emerging Markets*, MPRA Paper, No. 3080, Munich: University Library of Munich, Munich Personal RePEc Archive.
- DIMITZ, M. A. (2001) *Output Gaps and Technological Progress in European Monetary Union*, Discussion Papers, Helsinki: Bank of Finland.
- DUMAN, A. (2011) Türkiye'de Gelir Dağılımı: Sınıfta Kalanlar, *İktisat ve Toplum Dergisi*. Sa. 3.
- DUMÉNIL, G. ve Dominique LÉVY (2006), "Neo Liberal Dinamikler; Yeni Bir Aşama mı?"; (Çev. E. ÜNAL), (içinde) *Neo Liberalizme Karşı Ortak Savunma*. (Ed.: A. ASENSA, S. TEMELLİ), İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- DUNNING, J. H. (2001) "The Eclectic (OLI) Paradigm of International Production: Past, Present and Future", *International Journal of the Economics of Business*, Vol. 8 (2).
- DUNNING, J. H. (1993) *Multinational Enterprises and the Global Economy*. Essex: Addison-Wesley Publishers Ltd.
- DUNNING, J. H. ve John R. DILYARD, (1999) "Towards a General Paradigm of Foreign Direct and Foreign Portfolio Investment", *Transnational Corporations*. Vol. 8 (1), New York: United Nations Conference on Trade and Development.
- EDWARDS, T. H. ve Carlo PERRONI, (2012) "Capital-Skill Complementarity, External Trade, and Domestic Wage Concentration" *ETSG 2012 Leuven Fourteenth Annual Conference*, 13-15 September 2012, Leuven: KU Leuven, The European Trade Study Group (ETSG).
- EKZEN, N. (2009) *Türkiye Kısa İktisat Tarihi: 1946'dan 2008'e – İliştirilmiş Ekonomi: IMF-Dünya Bankası Düzeninde 62 Yıl*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- ERCAN, F. (1997) "Tarihsel ve Toplumsal Bir Süreç Olarak Kapitalizm ve Esneklik", 95-96 Petrol İş Yılı. İstanbul: Türkiye Petrol Kimya Lastik İşçileri Sendikası.
- ERDUT, Z. (2002) *Küreselleşme Bağlamında Uluslararası Sosyal Politika ve Türkiye*, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.

- EREN, E. (2004) "İstikrar Politikalarına Çeşitli Yaklaşımlar", (içinde) İktisat Teorisi. (Ed.: K. YILDIRIM, M. ÖZER), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No. 1456.
- ERGÜNEŞ, N. (2010) *Transformation of the Turkish Banking Sector within the Financialisation Process of Turkish Economy*, Working Paper, No. 4, London: University of London, School of Oriental and African Studies, International Initiative for Promoting Political Economy.
- EVANS, T. (2014) "The Impact of Financial Liberalization on Income Inequality", *International Journal of Labour Research*. Vol. 6 (1).
- FEENSTRA, R. C. ve Gordon H. HANSON, (1997) "Foreign Direct Investment and Relative Wages: Evidence from Mexico's Maquiladoras", *Journal of International Economics*, Vol. 42 (3-4).
- FERNANDEZ-ARIAS, E. (1994) *The New Wave of Private Capital Inflows: Push or Pull?*, Policy Research Working Paper, No: 1312, International Economics Department, Debt and International Finance Division, New York: The World Bank.
- FERNÁNDEZ-ARIAS, E. ve Peter J. MONTIEL, (1996) "The Surge in Capital Inflows to Developing Countries: An Analytical Overview", *The World Bank Economic Review*. Vol. 10 (1).
- FISHER, A. G. B. (1935) *The Clash of Progress and Security*. London: Macmillan.
- FRANK, R. H. ve Ben S. BERNANKE (2007), *Principles of Economics*. New York: McGraw Hill, Inc.
- FRATZSCHER, M. (2011) *Capital Flows, Push versus Pull Factors and the Global Financial Crisis*, Working Paper, No. 1364, Frankfurt: European Central Bank.
- FRIEDRICH, C. ve Václav ŽDÁREK, (2009) *An Analysis of the Impact of the European Convergence Phillips Curve: Evidence from US and Euro Area in New EU Member Countries*, Working Paper, No: 454, Kiel: Kiel Institute for the World Economy, *Advanced Studies in International Economic Policy Research*.
- GARCÍA, C. (2007) "Capital Inflows, Policy Responses, and their Adverse Effects: Thailand, Malaysia, and Indonesia in the decade before the Crises", *Problemas del Desarrollo: Revista Latinoamericana de Economía*. Vol. 38, No. 148.
- GARCÍA, C. (2004) *Capital Inflows, Policy Responses, and their Ill Consequences: Thailand, Malaysia, and Indonesia in the Decade before the Crises*, PERI Working Paper, No. 81, Amherst: University of Massachusetts Amherst, Political Economy Research Institute (PERI).
- GHOSE, A. K. (2004) *Capital Inflows and Investment in Developing Countries*, *Employment Strategy Papers*, No. 2004/11, Geneva: International Labour Office.
- GHOSH, A. Jun KIM, Mahvash S. QURESHI, Juan ZALDUENDO (2012) *Surges*, Working Paper, No: 12/22, Washington, D.C.: International Monetary Fund.
- GLOBERMAN, S. ve Daniel SHAPIRO, (2002) *National Political Infrastructure and Foreign Direct Investment*, Working Paper, No. 37, Ottawa: The Industry Canada Research Publications Program.
- GODA, T., Özlem ONARAN ve Engelbert STOCKHAMMER, (2014) *The Role of Income Inequality and Wealth Concentration in the Recent Crisis*, *Progressive Economy Annual Forum*, 05-06.03.2014, Brussels: The Progressive Economy Initiative.
- GONZALES, A. G. (2002) *Emerging Markets Foreign Financing: From Foreign Debt to Capital Flows (Present, Past and Future)*, *The Seventh International Post Keynesian Workshop*, Center for Full Employment and Price Stability, *Journal of Post Keynesian Economics*, Missouri: University of Missouri.
- GÖRENEL, Z. İ. (2005) "Neoliberalizm ve Gelir Dağılımı", *M.Ü., İ.İ.B.F. Dergisi*. C. XX (1).
- HARVEY, D. (2006) *Limits to Capital*. London: Verso.
- HARVEY, D. (2004) ""Yeni" Emperyalizm: Mülksüzleşme Yoluyla Birlikim", (Çev.: E.M. DİNÇER), *Praksis*. Sa. 11.
- HATZİUS, J. (1996) *Foreign Direct Investment, Capital Formation and Labour Costs: Theory and Evidence for Germany*, Working Paper, No. 468, Stockholm: The Research Institute of Industrial Economics.

- HM TREASURY, (2006) *Technical Note for HM Treasury's Public Service Agreement 2003-06, 2002 Spending Review (SR2002)*, London: Her Majesty's Treasury.
- HERNÁNDEZ, L. ve Heinz RUDOLPH, (1997) "Sustainability of Private Capital Flows to Developing Countries: Is a Generalized Reversal Likely?", *Cuadernos de Economía*. Vol. 34, No. 102.
- HERNÁNDEZ, L., Pamela MELLADO ve Rodrigo VALDÉS, (2001) *Determinants of Private Capital Flows in the 1970s and 1990s: Is There Evidence of Contagion?*, Working Paper, No. WP/01/64, Washington, D.C.: International Monetary Fund.
- HERRING, R. J. ve Richard C. MARSTON, (1977) *Sterilization Policy: The Trade-Off between Monetary Autonomy and International Reserve Stability*, Working Paper, No: 19-77, Philadelphia: University of Pennsylvania, Rodney L. White Center for Financial Research.
- HOEVEN, R. V. ve Maite LUBKER, (2006) "External Openness and Employment: The Need for Coherent International and National Policies", *Development Forum on Productive Employment and Decent Work*, 8-9 May 2006, New York: The United Nations Economic and Social Council (ECOSOC) Chamber.
- HORKHEIMER, M. ve Theodor W. ADORNO, ([1947]1995) *Aydınlanmanın Diyalektiği*. (Çev.: O. ÖZÜGÜL), İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- ILO, (2005) *Growth, Investment and Jobs: The International Financial Dimension, Governing Body - Working Party on the Social Dimension of Globalization, 294th Session, (GB.294/WP/SDG/2)*, Geneva: International Labour Office.
- ILO, (2010) *Literature Review of Past Crises: Financial Crises - A Review of Literature, EC-ILS Joint Discussion Paper Series, No. 1*, Geneva: European Commission, International Institute for Labour Studies, International Labour Office.
- INTAL, P. S., Victor PONTINES ve Jitendra MOJICA, (2001) *Financial Liberalization and Integration in the APEC Region: Performance and Comparison with Chile and the European Union*, Discussion Paper, No: 2001-06, Makati City: Philippine Institute for Development Studies, Philippine APEC Study Center Network.
- IMF, (2006) *World Economic Outlook 2006: Globalization and Inflation*. Washington, D.C.: International Monetary Fund.
- IMF, (2010) *World Economic Outlook 2010: Rebalancing Growth*. Washington, D.C.: International Monetary Fund.
- IMF, (2011) *Recent Experiences in Managing Capital Inflows: Cross - Cutting Themes and Possible Policy Framework*, Washington, D.C.: International Monetary Fund, The Strategy, Policy, and Review Department.
- IMF, (2011) *Strengthening the International Monetary System: Taking Stock and Looking Ahead*, Washington, D.C.: International Monetary Fund.
- İSMİHAN, M. ve Kuvılcım METİN ÖZCAN, (2009) "Productivity and Growth in an Unstable Emerging Market Economy: The Case of Turkey, 1960-2004", *Emerging Markets Finance & Trade*. Vol. 45 (5).
- JEANNEAU, S. ve Marian MICU, (2002) *Determinants of International Bank Lending to Emerging Market Countries*, Basel: Bank for International Settlements, Monetary and Economic Department.
- JEVČÁK, A., Ralph SETZER ve Massimo SUARDI (2010) "Determinants of Capital Flows to the New EU Member States before and during the Financial Crisis", (içinde) *Capital Flows to Converging European Economies: From Boom to Drought and Beyond*, Occasional Paper, No: 75, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Brussels: European Commission.
- JONES, J. ve Colin WREN, (2006) *Foreign Direct Investment and Regional Economy*, Burlington: Ashgate Publishing Company.
- KANDIL, M. (2005) "Money, Interest, and Prices: Some International Evidence", *International Review of Economics and Finance*, Vol. 14 (2).
- KENEN, P. B. (2001) *The International Financial Architecture: What's New? What's Missing?* Washington, D.C.: Peterson Institute for International Economics.

- KNICKERBOCKER, F. T. (1973) *Oligopolistic Reaction and Multinational Enterprise*. Boston: Harvard Business School.
- KOJIMA, K. (1982) "Macroeconomic versus International Business Approach to Direct Foreign Investment", *Hitotsubashi Journal of Economics*. Vol. 23 (1).
- KOLSUZ, G. ve Erinc YELDAN (2014) "1980 Sonrası Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Kaynaklarının Ayrıştırılması", *Çalışma ve Toplum Dergisi*. Sa. 40.
- KÖSE, M. A., Eswar PRASAD, Kenneth ROGOFF ve Shang-Jin WEI, (2006) *Financial Globalization: A Reappraisal*, Working Paper, No. 06/189, Washington, D.C.: International Monetary Fund.
- KÖYMEN, O. (2007) *Sermaye Birikirken: Osmanlı, Türkiye, Dünya*. İstanbul: Yordam Kitap.
- LEAPE, J. (1999) "Policy Responses", (içinde) *Private Capital Flows to Africa: Perception and Reality*. (Ed.: N. BHINDA, vd.), Amsterdam: Forum on Debt and Development.
- LEWIS, W. A. (1954) "Economic Development with Unlimited Supplies of Labour," *The Manchester School*. Vol. 22 (2).
- LI, J. ve Stephen GUISSINGER, (1993) "The Globalization of Service Multinationals in the "Triad" Regions: Japan, Western Europe and North America", (içinde) *Transnational Corporations in Services*. Vol. 12, (Ed.: K.P. SAUVANT, P.J. BUCKLEY), New York: United Nations Department of Economic and Social Development.
- MAGUD, N. (2011) "Capital Inflows, Exchange Rate Flexibility, and Domestic Credit", *Selected Issues Papers: Chile*, Washington, D.C.: International Monetary Fund, Western Hemisphere Department.
- MARCUSE, H. ([1964]1990) *Tek Boyutlu İnsan: İleri İşleyim Toplumunun İdeolojisi Üzerine İncelemeler*. (Çev.: A. YARDIMLI), İstanbul: İdea Yayınları.
- MARKOWITZ, H. (1953) *Portfolio Selection*, *The Journal of Finance*, Vol.7 (1).
- MARX, K. ([1894]1990) *Kapital: Kapitalist Üretim Eleştirel Bir Tahlili (III. Cilt)*. (Çev.: A. BİLGİ), Ankara: Sol Yayınları.
- McMILLAN, M. ve Dani RODRIK, (2011) "Globalization, Structural Change, and Productivity Growth", (içinde) *Making Globalization Socially Sustainable*. (Ed.: M. BACCHETTA, M. JANSEN), Geneva: International Labour Organization, World Trade Organization.
- MECKL, R. ve Robert SCHRAMM, (2005) "Empirical Evidence for a Theory of International New Ventures, *Jenaer Schriften zur Wirtschaftswissenschaft*, No. 06, Jena: Friedrich-Schiller-Universität
- MIDNIGHT NOTES KOLLEKTİFİ, (2014) "Yeni Çitlemeler", (içinde) *İlkel Birikim: Sermayenin Kaldıracı*. (Der.: Ö. GÖZTEPE), Ankara: NotaBene Yayınları.
- MODY, A. ve Krishna SRINIVASAN, (1998) "Japanese and United States Firms as Foreign Investors: Do They March to the Same Tune?," *Canadian Journal of Economics*, Vol. 31 (4).
- MODY, A., Mark P. TAYLOR ve Jung Yeon KIM, (2001) "Modelling Fundamentals for Forecasting Capital Flows to Emerging Markets" *International Journal of Finance and Economics*, Vol. 6 (3).
- MOHAN, R. ve Muneesh KAPUR, (2009) *Liberalisation and Regulation of Capital Flows: Lessons for Emerging Market Economies*, Working Paper, No. 399, Stanford: Stanford University, Stanford Center for International Development.
- MONTIEL, P. J. (1998) *The Capital Inflow Problem*, (1998) Washington, D.C.: The World Bank, Economic Development Institute.
- MUHANGA, I. ve Kombe SOTELI, (2008) "Foreign Portfolio Investors in Africa: The Case of Zambia", *IFC Bulletin*, No. 31, Basel: Bank for International Settlements.
- NITZAN, J. ve Shimshon BICHLER, (2009) *Capital as Power: A Study of Order and Creorder*. New York: Routledge.
- NAYAK, D. ve Rahul N. CHOUDHURY, (2014) *A Selective Review of Foreign Direct Investment Theories*, Working Paper, No. 143, Bangkok: United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific.

- NGUGI, R. W. ve Owen NYANG'ORO, (2005) *Institutional Factors and Foreign Direct Investment Flows: Implications for Kenya*, KIPPR Discussion Paper, No: 48, Nairobi: Kenya Institute for Public Policy Research and Analysis.
- OHLIN, B. ([1933] 1991) "The Theory of Trade", (içinde) *Heckscher-Ohlin Trade Theory*. (Ed.: H. FLAM, M.J. FLANDERS), Cambridge: The MIT Press.
- O'LOUGHLIN, B. ve Patrick N. O'FARRELL, (1980) "Foreign Direct Investment in Ireland: Empirical Evidence and Theoretical Implications", *The Economic and Social Review*. Vol. 11 (3).
- OECD, (1994) *Jobs Study: Facts, Analysis, Strategies*, Paris: The Organisation for Economic Co-operation and Development.
- OECD, (2011) *Economic Outlook*, Vol. 2011/1, Paris: The Organisation for Economic Co-operation and Development.
- ONARAN, Ö. (2003) "Türkiye'de İhracat Yönelimli Büyüme Politikalarının İstihdam Üzerindeki Etkileri," (içinde) *İktisat Üzerine Yazılar II - İktisadi Kalkınma, Kriz ve İstikrar (Oktar TÜREL'e Armağan)*. (Der.: A.H.KÖSE, F.ŞENSES, E.YELDAN), İstanbul: İletişim Yay., No. 920.
- ONARAN, Ö. (2007) "Capital Flows, Turbulences, and Distribution: The Case of Turkey", *European Journal of Economics and Economic Policies: Intervention*. Vol. 4 (2).
- ONARAN, Ö. (2007) *Wage Share, Globalization, and Crisis: The Case of the Manufacturing Industry in Korea, Mexico, and Turkey*, Working Paper, No. 132, Amherst: University of Massachusetts Amherst, Political Economy Research Institute (PERI).
- ONARAN, Ö. ve Engelbert STOCKHAMMER (2005) "Two Different Export-Oriented Growth Strategies: Accumulation and Distribution in Turkey and South Korea, Emerging Markets", *Finance and Trade*. Vol. 41 (1).
- ÖNGEN, T. (1994) *Prometheus'un Sönmeyen Ateşi: Günümüzde İşçi Sınıfı*. İstanbul Alan Yayıncılık, No: 148.
- ÖNİŞ, Z. (2010) "Crises and Transformations in Turkish Political Economy", *Turkish Policy Quarterly*. Vol. 9 (3).
- ÖZKAPLAN, N. (2008) "Türkiye İşgücü Piyasasının Dönüşümü (1980-2007)", (içinde) *Çeşitli Yönleriyle Cumhuriyetin 85. Yılında Türkiye Ekonomisi*. (Der.: G. ELMAS ARSLAN), Ankara: Gazi Üniversitesi, Hasan Ali Yücel Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, No. 4.
- ÖZMUCUR, S. (1996) *Türkiye'de Gelir Dağılımı Vergi Yükü ve Makroekonomik Göstergeler*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yay., No. 582.
- PASINI, F. L. (2011) *The International Regulatory Regime on Capital Flows*, Working Paper, No: 338, Tokyo: Asian Development Bank Institute.
- PAZARLIOĞLU, M. V. ve Emrah GÜLAY, (2007) "Net Portföy Yatırımları ile Reel Faiz Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği - 1992:I - 2005:IV", *DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. C. 9 (2).
- PONT, M. M. (2011) "Global Imbalances and Developing Countries", *Financial Stability Review*, No. 15, Paris: Banque de France.
- RAMOS, R. A. (2012) *Financial Flows and Exchange Rates: Challenges Faced by Developing Countries*, Working Paper, No. 97, Brasilia: UNDP, International Policy Centre for Inclusive Growth.
- REDDY, S. G. (2005) "Globalisation, Labour Markets, and Social Outcomes in Developing Countries", *Understanding Globalization, Employment and Poverty Reduction*. (Ed.: E. LEE, M. VIVARELLI), New York: Palgrave Macmillan.
- RBI, (2008) *Some Perspectives on the Possible Impact of the Recent Financial Turmoil in the Global Financial Markets on the Indian Economy*, Staff Study, No. 1, Reserve Bank of India.
- REINHART, C. ve Vincent REINHART (1998) "Some Lessons for Policy Makers who deal with the Mixed Blessing of Capital Inflows", MPRA Paper, No. 13212, Munich Personal RePEc Archive, Munich: Munich University Library.
- RODRİK, D. (2008) "Understanding South Africa's Economic Puzzles", *Economics of Transition*. Vol. 16 (4).
- RODRİK, D. (2012) "The Turkish Economy after the Crisis," *Ekonomi-tek*. C. 1 (1).

- RUCKERT, A. (2006) "Towards an Inclusive-Neoliberal Regime of Development: From the Washington to the Post-Washington Consensus", *Labour, Capital and Society*, Vol. 39 (1).
- SAKA, O., FUERTES, A. M. ve KALOTYCHOU, E. (2015) "ECB Policy and Eurozone Fragility: Was De Grauwe Right?," *Journal of International Money and Finance*. Vol. 54(C).
- SAKURAGAWA, M. ve Yoshitsugu WATANABE, (2010) *Foreign Direct and Portfolio Investment in the World*, Working Paper, No. 28, Tokyo: Keio University, Global Security Research Institute.
- SAVRAN, S. (2013) *Üçüncü Büyük Depresyon: Kapitalizmin Alacakaranlığı*. İstanbul: Yordam Kitap.
- SCHOEMAN, N. J., Z. Clausen ROBINSON, Theuns J. De WET ve Zurika ROBINSON, (2000) "Foreign Direct Investment Flows and Fiscal Discipline in South Africa", *South African Journal of Economic and Management Sciences*, Vol. 3 (2).
- SENATLA, L. (2003) "Portfolio Capital Flows to Developing Countries 1980–1996: An Empirical Investigation", *The Research Bulletin*, Vol. 21 (1), Gaborone: Bank of Botswana.
- SHELBURNE R. C. (2010) *The Global Financial Crisis and its Impact on Trade: The World and the European Emerging Economies*, Discussion Paper, No. 2010.2, Geneva: United Nations Economic Commission for Europe.
- SINGH, A. (2007) *Globalisation, Industrial Revolutions in India and China and Labour Markets in Advanced Countries: Implications for National and International Economic Policy*, Working Paper, No. 81, Geneva: International Labour Office, Policy Integration Department.
- SKAK, M. (2005) "Economic Integration, International Capital Movements, and Labour Standards", *Labour*, Vol. 19 (2).
- SÖNMEZ, M. (2013) "90 Yıllık Sermaye Birikimi Sürecinin Kilometre Taşları", (içinde) *Türkiye'de Tarımın Ekonomi Politikası: 1923–2013*. (Ed.: N. ORAL), Ankara: TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Bursa Şubesi & NotaBene Yayınları.
- SUTTLE, P., Robin KOEPKE, Kristina MORKUNAITE ve Emre TİFTİK, (2011) *Capital Flows to Emerging Market Economies*, Research Note, Oxford: Institute of International Finance.
- ŞAHİN, Ç. (2008) "Türkiye Ekonomisinin Tarihsel Dönüşümleri ve Krizler: Düzenlemeci Bir Analiz", (içinde) *Türkiye'nin Ekonomi-Politikası: 1923–2007*. (Der.: M. DİKKAYA, D. ÖZYAKIŞIR, A. ÜZÜMCÜ), Ankara: Orion Kitabevi.
- ŞENSES, F. (1989) *1980 Sonrası Ekonomi Politikaları Işığında Türkiye'de Sanayileşme: Bugün ve Yarın*. Ankara: Verso Yayıncılık.
- TAYLOR, M. P. ve Lucio SARNO, (1997) "Capital Flows to Developing Countries: Long- and Short-Term Determinants," *World Bank Economic Review*. Vol. 11 (3).
- TAYLOR, T., Reshma MAHABIR, Vishana JAGESSAR ve Jason COTTON, (2012) *Examining Foreign Direct Investment in Oil Producing Economies*, WP 08/2012, Central Bank of Trinidad and Tobago.
- TAYMAZ, E., Ebru VOYVODA, Kamil YILMAZ, (2011) *Uluslararası Üretim Zincirlerinde Dönüşüm ve Türkiye'nin Konumu*, İstanbul: Koç Üniversitesi-TÜSİAD Ekonomik Araştırma Forumu, Yayın No: EAF-RP/11-01.
- TEMİZ, H. E. (2004) *Küreselleşmenin Sosyal Boyutları ve Türkiye Açısından Etkileri*. Ankara: Birleşik Metal İşçileri Sendikası.
- THE WORLD BANK (1996), *World Development Report 1996*, Washington, D.C.: The International Bank for Reconstruction and Development.
- THE WORLD BANK (2001), *Global Development Finance 2001*, Washington, D.C.: The International Bank for Reconstruction and Development.
- TUR, O. (2000) *Avrupa Para Birliği: Sermaye Hareketlerinin Serbestleştirilmesi*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- TİSK, (2013) *Çalışma İstatistikleri ve İşgücü Maliyeti*. Ankara: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu.
- TÜİK, (2015) *Hanehalkı İşgücü İstatistikleri*, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.

- TÜRCAN ÖZŞUCA, Ş. (1995) "Bölüşüm ve Ücretler: 1960-1993," *Ekonomik Yaklaşım*. C. 6 (18-19).
- TÜRCAN ÖZŞUCA, Ş. (2003) "Küreselleşme ve Sosyal Güvenlik Krizi", A.Ü., S.B.F. Dergisi. No. 58-2.
- UN (2001) *The Globalization of Capital Markets, Second Interregional Training Workshop on International Taxation and Steering Committee Meeting of the ad hoc Group of Experts on International Cooperation in Tax Matters*, Beijing: United Nations.
- UN, (2001) *Social Dimension of Macroeconomic Policy, Report of the Executive Committee on Economic and Social Affairs of the United Nations*, New York: United Nations.
- UN, (2012) *World Economic Situation and Prospects 2012: Update as of mid - 2012*, New York: United Nations.
- UNCTAD (1999) *Trade and Development Report 1999*, Geneva: United Nations Conference on Trade and Development.
- UNCTAD (2004) *World Investment Report 2004: The Shift towards Services*, New York: United Nations Conference on Trade and Development.
- UNIDO (2012) *Structural Change, Poverty Reduction and Industrial Policy in the BRICS*, Vienna: United Nations Industrial Development Organization.
- UTKULU, U. (2005) "Türkiye'nin Dış Ticareti ve Değişen Mukayeseli Üstünlükler. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, No. 09.1600.0000.000 / DK.05.055.389.
- UTKULU, U. ve DURMUŞ ÖZDEMİR, (2004) "Does Trade Liberalization Cause a Long Run Economic Growth in Turkey", *Economics of Planning*. Vol. 37 (3-4).
- ÜNSAL, F. (2013) "Capital Flows and Financial Stability: Monetary Policy and Macroeconomic Responses", *International Journal of Central Banking*. Vol. 9 (1).
- VELDE, D. W. (2004) "Foreign Direct Investment and Income Inequality in Latin America: Experiences and Policy Implications", (içinde) *Foreign Direct Investment, Income Inequality and Poverty: Experiences and Policy Implications*. (Ed.: D.W. te VELDE), London: Overseas Development Institute.
- VERNON, R. (1966) "International Investment and International Trade in the Product Cycle", *The Quarterly Journal of Economics*. Vol. 80 (2).
- WALLERSTEIN, I. ([1983] 2002) *Tarihsel Kapitalizm*. (Çev.: N. ALPAY), İstanbul: Metis Yayınları.
- WATTANASUPACHOKE, T. (2002) "Internationalisation: Motives and Consequences", *ABAC Journal*, Vol. 22 (3).
- WEBER, M. ([1905] 1999) *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. (Çev.: Z. GÜRATA), Ankara: Ayraç Yayınevi.
- WB, (1990) *World Development Report 1990*, Washington, D.C.: The World Bank.
- WTO ve UNCTAD, (2012) *A Practical Guide to Trade Policy Analysis*. Geneva: United Nations Conference on Trade and Development, World Trade Organization.
- YELDAN, E. (2002) "Behind the 2000/2001 Turkish Crisis: Stability, Credibility, and Governance, for Whom?", *IDEAs Conference on "International Money and Developing Countries: Theoretical and Policy Issues in the Current Context"*, 16-19 December 2002, New Delhi: International Development Economics Associates.
- YELDAN, E. (2004) "Türkiye Ekonomisinde Dış Borç Sorunu ve Kalkınma Stratejileri Açısından Analizi", *Çalışma ve Toplum Dergisi*. Sa. 2004/1.
- YELDAN, E. (2006) *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme*. İstanbul: İletişim Yayınları, No. 710.
- YÖRÜKOĞLU, M. ve Ali ÇUFADAR, (2008) "Capital Flows to Turkey: Financial Implications and Policy Responses", *BIS Papers*, No. 44, Basel: Bank for International Settlements.
- YU, T. ve Albert A. CANELLA, Jr. (2007) "Rivalry between Multinational Enterprises: An Event History Approach", *Academy of Management Journal*. Vol. 50 (3).